

Դիլանա Գայթանջիեային հրավիրենք հայասան

Գերմանական հեռուստատեսության առաջին ալիքով կիրակնօրյա մեծ դիտողականություն ունեցող «Եվրոպական հանդեսը» հոկտեմբերի 15-ի եթերում անդրադարձավ, հաղորդվարի ձեռնարկում արդի Եվրոպայի ամենամեծ թեմաները՝ ջիհադիստներին, որ աշխարհը դառնում են սպառնալից ոլորտ, եւ որոնք զենքի մեծ մասը ձեռք են բերում հենց Եվրոպայից: Տեսանյութի հեռուստիկոն մեզ ծանոթ բուլղար լրագրող Դիլանա Գայթանջիեան է, որ Հալեթում 2016-ին բացահայտել է, թե իսլամական Ալ Նուսրայի ձեռքին իր հայրենի Սոդոմի արտադրության «Գրադ»-ն է, որ Թուրքիա է հասել ադրբեջանական օդանավային ընկերության միջոցով, այնտեղից էլ՝ Սիրիա տեղափոխվել: Բուլղարիայում, մեղմ ասած, ոգետրված է լրագրողի բացահայտումներով, նա գործազուրկ է, անվստահության ծառայություններ վերահսկում են նրան: Միգուցե մենք ձեռք մեկնենք Դիլանա Գայթանջիեային, նրա հայրենակցուհին՝ Տվեսանա Պասկալեան կարող է հուշել մեր երկրի հարկավոր են օտարազգի արդարամիտ լրագրողներ:

ԱՆՆԱՏՆ ՏՈՒՄԵՓՅԱՆ, Գերմանիա

Օրերի շեշ

Թերթ փակելու «արվեստը»

Սփյուռֆահայ մամուլի, ընդհանրապես հայկական մամուլի մասին խոսելիս, մանավանդ երկար կյանք արժանացրած թերթերին անդրադարձնալիս, մենք սովորաբար բավարարվում ենք դրանց ստեղծման թվականի, վայրի, առաջին խմբագրի անունը նշելով, անուշտ չնորոգումով ընդգծել նաեւ, դեռեւս գործող թերթերի դարաշրջանը, ներկայիս խմբագրի անունը, եւ վերջ: Այնինչ զուտ մասնագիտական այդ սվալներին անդին գոյություն ունի, ունեցել է, մի ամբողջ կենսագրություն՝ ամենօրյա, ամենժամյա սվալսանմունքով լեցուն, որը սփյուռֆահայ երկարակյաց թերթերի դարաշրջանում կուսակցական, համայնային կամ անհասկանալի կենսագրությունից անդին՝ ազգի, հայրենիքի ու դեմքային կենսագրությունն է արձանագրում նաեւ:

Դրանցից մեկը 1899 թ.ին Բոստոնում ծնունդ առած եւ 1923 թ.ին «Պայքար» անունով հանդես եկող թերթն է, որը որոշ կարճատե թեմաներով ընդհատմանից հետո ընթացիկ արտադրության սկզբից ի վեր, շնորհիվ Երվանդ Ազատյանի, Հակոբ Վարդիվառյանի, Վարդան Նազիրյանի եւ այլ նվիրյալների ջանքերի, վերստին սկսեց լույս տեսնել միաժամանակ Լոս Անջելեսում եւ Բեյրութում, որոնք տպագրությունը Ռամկավար Ազատական կուսակցության: Շատ կարճ ժամանակում շարքաթերթը դարձավ սփյուռֆահայ մասվորականության ամբողջ, ռամկավար եւ ոչ ռամկավար մասվորականների՝ դասաբանների, հասարակագետների, ֆաղաֆագետների, մշակութային գործիչների, կրթական մշակների, գրողների եւ արվեստագետների հանդիման վայր: Դրանով իսկ աղագուցվեց, որ արդար ու տեղին էր 118 արեւական «Պայքարին» 3-րդ շնչառություն սալու նախաձեռնությունը: Մինչ այդ, սփյուռֆահայ բազմաթիվ մասվորականներ, հասկալից հրադարակախոսական մեծ ավանդույթներ ունեցող լիբանանահայ զարդուհույժ, գրկված էին ազատ ամբողջ ու խոսափող ունենալու հնարավորությունից: Երբ է, զարդուհույժ գործում են ռամկավար «Չարթոմբը», հնչակյան «Արարեսը», դասակարգական «Ազդակը» եւ այլ՝ կուսակցական, միութենական եւ հարանվանական թերթեր, սակայն զոնե առաջինի՝ «Չարթոմբի» մասին խոսելով դեռ էլ ասել, որ երբեմնի այդ հզոր թերթը մի ֆանի սարի արդեն գրկվել է մասվորական հրադարակագիրներից եւ աշխատակիցներից՝ կիսագրագետ խմբագրի շահադես ու նեղմիտ վարմունքի, թերթը հովանավորողների եւ հասկալից գլխավոր հովանավորի՝ բառի իսկական առումով հակամարտ գործունեության դասառնով, որի հետեւանով ոչ միայն «Չարթոմբը», այլեւ 1956 թ.ից Չարեհ Մելիքյանի եւ Օննիկ Սարգսյանի հրատարակած «Շիրակ» մշակութային-գրական ամսագրի գլխավոր խմբագիրները՝ համադասախոսաբար Պարույր Աղբաբյանը եւ Ժիրայր Դանիելյանը հրաժարվեցին իրենց դասունից, եւ օրաթերթը մեկուկես տարով դադարեց հրատարակվելուց, իսկ ամսագիրը փակվեց ընդմիջ: Ի դեպ, նույն այդ գլխավոր հովանավորը ժամանակին, 1996 թ.ին, փորձել էր փակել սալ նաեւ մեր թերթը՝ «Ազգ»-ը եւ Հայաստանից հեռացնել նրա խմբագրին, ինչը չհաջողվեց նրան հայրենի մասվորականության եւ մամուլի գործիչների տիրույթ եւ միահամուռ կեցվածքի շնորհիվ: Այսինքն, այս մարդու սովորությունն է, խալայթն է թերթ փակելը:

Չեւեւաբար բոլորովին դասահական չէ, որ օրերս, օգտագործելով իր հովանավորային՝ անարժանաբար «Չարթոմբի» խմբագրի աթոռին նսած կիսագրագետի դավադրողական տաղանդը, գլխավոր հովանավորը վերջինիս մղել-ֆաջալերել է Լիբանանի արաբական «Ալ Նաբա» կայքում տեղադրել սալու մի գրադարագիր «Պայքար» շարքաթերթի դեմ, վերջինիս վերագրելով «մահացու 7 մեղքերը», որոնք թվում են իրիբանանյան համակեցությունը խանգարելու, մամուլի մասին լիբանանյան օրենքը խախտելու, Մեծի սանն Կիլիկիո կաթողիկոսի նկատմամբ թեմանմի հրահրելու, անգամ Հայաստանի Հանրապետության դեմ ֆարգակական դադար մղելու եւ բարեկամ երկու երկրների միջեւ հարաբերությունները սրելու վերաբերյալ: Սառը դասերագմի կամ սալիմյան օրերի հասուն մի մասնազգիր, որի նդասակը ավելի ֆան դարգ է՝ դրել լիբանանյան համադասախոսախոսականություններին սանկցիաներ կիրառելու, ընդհուղ փակելու «Պայքար», որն իր հավասարակեռ եւ լուրջ բովանդակությամբ լրիվ է նսեմացնում «Չարթոմբին» եւ ոչ միայն: Այնինչ, թերեւս կարիք չկա նսեւելու «Պայքարի» ցարդ լույս տեսած 42 համարների էջերը աղագուցում են խմբագրակազմի խիստ լույալությունը (ինձ թվում է՝ չափազանցված) թե՛ երկու երկրների իոխանությունների, թե՛ Արամ Ա կաթողիկոսի, թե՛ հայկական շարքեր կազմակերպությունների նկատմամբ:

Ուսի ակնկալվում է հայրենի մասվորականության եւ դեմական իոխանությունների, ինչդեմ նաեւ սփյուռֆահայ մասվորական ու եկեղեցական շրջանակների ազդու միջամտությունը ի դասեղանություն կարեւոր եւ անհրաժեշտ այդ թերթի՝ «Պայքարի»: Սակայն զգույս, այդ մարդիկ իրադեսում են թերթ փակելու «արվեստին»:

ՏՊԿՈՔ ԱՎԵՏԻՐՅԱՆ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

մինչեւ ֆաղաֆական բռնություն

Չարմանալի բան՝ դեմքային համար ամենակարեւոր հարցերը, համեմայնդեմա՝ ըստ որոշ լրագրողների, վարչադեմ-նախագահ մրցակցության հարթություն կարելի է դիտարկել, եւ միայն: Կամ՝ ռուս-ամերիկյան մրցակցությունում: Կամ՝ ռուսամեմների եւ արեւմտամեմների բախման: Եւ այդդեմ շարունակ:

Մեմ էլ բազմիցս գրել ենք՝ ուզած հարցի արեւսական կամ բնածին լինելը կաղ ունի այն բանի հետ, թե ինչ տեղեկատվական հոսքից է սնվում լրագրողները: Այնդեմ որ հայքնի լրագրողները՝ մեմները (ի դեպ՝ նրանք այժմ ավելի ծանրակեռ ֆաղաֆական գործուն են, ֆան բուն ֆաղաֆական շրջանակները)՝ հանգիստ կարելի է ասել, թե ո՞ր ֆանին որտեղից եւ ո՞ր ուղղությամբ է փչում: Այս վերստին անդրադարձի աղիքը Հայաստան-ԵՄ համաձայնագրի, «Ընսանեկան բռնության կանխարգելման մասին» օրինագրի, ինչդեմ նաեւ Արցախյան իմունաֆուրի հերթական արարի օրուց վերջին, կարելի է ասել անգամ՝ տեղեկատվական զարգացումներն են, անգամ դրանց միջեւ առկա ակնհայտ կաղը, ֆանի որ այլ զարգացում առայժմ հնարավոր չէ անգամ խոտոցուցուցով գնել...

Սկսեմ «Ընսանեկան բռնության կանխարգելման մասին» նախագրի՝ սկսված թեմ ֆնարկումներից, որի վերաբերյալ լուումներ էր կազմակերպել ԱԺ եկրիմեմգրման հանձնաժողովը: Այդ լուումներին հետեւել ենք օնլայն, ու միգուցե դա էլ նսանակություն ունի՝ նկատելու այն, ինչ կարեւոր նկատելի չէր դեմի վայրում:

Ընսանեկան բռնության մասին նախագրի խորհրդարանական լուումների ընթացում ակամ սսեղծված սեւ-սղիսակ ձեւաչափը, որտեղ ֆնարկմանը մասնակցում էին եւ եկեղեցու, եւ մամուլի հայքնի շրջանակները, եւ ամենաբարձրասղիձան մարդկանց «անձնական» մերկայացուցիչները, եւ զարմանազան այլ դեմուններ,

սղիում է մեզ մսածել, որ նախագիծը, ըստ այդմ էլ՝ նրա ֆնարկումը, ոչ թե որդես այդդիսին սուկ օրեմ ընդունելու նախաձեռնություն է, այլ ավելի խորֆային դիրիժորների՝ շարքեր նդասակների ու կիրառության համար սսեղծված գործի, որի եմթասեմսը առաջին հայացից կարող է նաեւ ֆանսասղի թվալ: Այս դահին անհաւոս երկու սեսակեմների՝ ֆարթու ազգային-դահողամողականների եւ եկրողամեմների, անգամ կարելի է դարզունակացնել՝ ռուսամեմների եւ եկրողամեմների բախումը ուն է հարկավոր եղել, որ այս նախագիծն այս դահին բերել են հրադարակ, ուն է դեմս եղել աշխարհի դեկավարմանը մասնակցող կեմսուններին ինչ-որ բան հասկացնել:

Չեմություն անել, թե սա դիրմիսիվ ընսանիղ ավանդականի շրջանակում տեսնել ցանկացողներին եւ բարեմն ազատականացնելու կողմնակիցների բախում է, ուղղակի նսանակում է նայել ծառերին, ու չսեսնել նրանց հետեւի անսառը, ընդ որում՝ նկատի չունեմ խորհրդարանական մակարդակը, այլ մեր կյանքի մի ֆանի նախագիծողների հեռահար գծագրերը: ➔12

ՍԱՌԱ ՉԱՄՈՒՐՅԱՆ

Նյու Յորք

Ժամանակը, որի խսացող մուուը լավաստության մուույլ չէր թողնում բարեար Լեուն Հայրադեսյանի ձակասագրով մսահոգ մարդկանց համար, դառնում էր անհուալի երկար եւ սազնադալի: Կղիմանա՝ արդյոք այս սարվա ձմռանը: Այս անհանգստությամբ էի ամռանը Երեւանում գրուցում ազգամկեր բարեարի կրսեւր դսեր՝ Չարուի Հայրադեսյանի հետ: Գուցե Նյու Յորքում էլի՞ ցույց կազմակերպեմք հարցիս դասախանեց՝ դեմս է, հույս կա որ առաջիկայում ինչ-որ լավ բան կլինի... Խաղաղվեցիմք, զինված այդ մի կաթիլ «լավ բանի» սղասումով, այս էլ որերորդ անգամ: Մեղեմներին Սորդոլայի մարզային դասարանի միսում իջեցրած դասավորի մուրձը զիյոսիմի զարկին համագոր նսանակություն ունեցավ: Ա-

Լեուն Հայրադեսյանի մահը «Իոխանությունների խղճի վրա է նաեւ»

ռողջական դասառններով Սարանսկի մերձակա կալանավայրում իր «դահիժը» կրող 68 անյա հայ բարեարին ժամկեցից օուս ազատ արձակելու մասին միջնորդությունը հերթական անգամ մերժվեց: Երեմ սարի առաջ Մուսկվայի օդանավակայանում հայքնի գործարար, բարեար, հայ ազգի նվիրյալ Լեուն Հայրադեսյանի անսղասելի ձեռքակալությունը վրոլմունմի մեծ աղիք բարձրացրեց Սփյուռֆում: Այդ օրերին Նյու Յորքի հայկական համայնքը ակսիվ մասնակցություն ունեցավ ծավալված «Ազատություն Լեուն Հայրադեսյանին» շարժմանը: Երկու անգամ հայ ազգային գործչին ազատելու դահանջով

բողոքի ցույց կազմակերպեց Նյու Յորքում ՌԴ հյուղասոսարանի առջեւ: Այս սարի գաղափար կար դրամահավա կազմակերպել եւ Սսեֆանակերսում սսեղծել Արցախի մեկեմասների դասվո արահետ, ուր սեղադրվող առաջին ասղը կրելու էր Լեուն Հայրադեսյանի անու- ➔6

Երողղանի բազմաթիվ ու բազմաբնույթ քաղաքական մարտահրավերները t2 4

Ազգային քրոդական թատրոնը t2 Ա

Աղբեջանը նոր դարի պայմանագրի ու նավթային իրականության արանցում t2 6

ԱՐԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱԼ

2017-2018թթ-երի Գլխավ ւնցու- նակոյան գեկոյցի համաձայն՝ Հայասանը 137 երկրների մեջ զբա- ղեցրել է 73-րդ տեղը: Նախորդ գե- կոյցում Հայասանը 138 երկրների մեջ զբաղեցրել էր 79-րդ տեղը: Այսինքն, մեկ տարվա ընթացքում մեր սնեստոյան մրցունակոյունն ա- ճել է 6 կետով: Մինչդեռ, անցյալ տարվա գեկոյցից հետո, Հայասանի կառավարոյունը Ողասակարդել էր երկրի մրցունակոյան ցուցանիշը բարելավել առնվազն 4 կետով: Այսինքն, փաստացի հաջողվել է գերազանցել սահմանված նոյա- սակը:

Ընդհանրապէս, սլյալ երկրի սնես- տոյան մրցունակոյան լավա- գոյն արագոյունը համաշխար- հային սնեստոյան մեջ նրա ունե- ցած դիրքն է: Այդուհանդերձ, մրցու- նակոյան ավելի դեսպացված բնորոշումը սալիս եւ դրական կամ բացասական փոփոխոյունները

տարբ այլ՝ ընդհանուր առմամբ 36 նախատեսված միջոցառումների մասին էր: Այնպէս է, որ դրանց մի մասն իրագործվել է, մյուսը՝ ոչ կամ դեռ իրագործման փուլում է:

Գլխավ մրցունակոյան գե- կոյցում արագոյված են այն փոփո- խոյունները, որոնք իրականացված միջոցառումների արդունքն են: Մրցու- նակոյան ինդեքսի որոշման 12 հենասյուններից, որոնք գնահատում են երկրների ինստիտուցիոն եւ ենթակա- ռուցվածքների որակը, մակրոնես- տական միջավայրը, առողջապահու- թյան եւ տարրական կրթոյան, բարձրագոյն կրթոյան եւ վերա- դաստանման ոլորտներում առաջըն- թացը, աղբամբների եւ աշխատու- ժի շուկաների արդունակոյունը, ֆինանսական շուկաների խորու- թոյունը, շուկայի չափը, տեխնոլոգի- ական դաստանվածոյունը, նորա- րարոյան եւ կատարելագործվածո- թյան վիճակը, 10-ում առաջընթաց ենք ունեցել, 2-ում՝ հետընթաց:

Առաջընթաց ենք ունեցել 12 հե- նասյուններից 10-ի գծով՝ «Ինստի-

ման ճկունոյունը՝ 26-րդ տեղ եւ, ո- րը դարձյալ կարող է զարմանք առա- ջացնել՝ շուկայում գերիշխող խմբերի առկայոյունը՝ 28-րդ տեղ:

Չեն փոխվել նաեւ մեր ուսագրալ թերոյունները, որոնք հիմնականում օբյեկտիվ գործոններով են դայմա- նավորված՝ շուկայի փոքր չափը 116-րդ տեղ, արտաքին շուկայի չափի համաթիվը՝ 113-րդ տեղ, նավա- հանգիստների ենթակառուցվածքը, որն առնչվում է մեզ ամենամոտը զգնվող նավահանգիստին՝ 125-րդ տեղ, ինչպէս նաեւ տեղական կադր- սալի շուկայի գրեթէ բացա- կայոյունը՝ 115-րդ տեղ եւ ՀՆԱ-ն՝ գնորդունակոյան համակոշմամբ հաշվարկած՝ 117-րդ տեղ: Վերջինս, որ բնորոշում է բնակչոյան կեն- սամակարդակը, անուշտ, բարե- լավվելու դեռ տաս տեղ ունի:

Ինչ վերաբերում է Հայասանի մրցունակոյան զբաղեցրած դիր- քին տարածաշրջանի՝ նախկին խորհրդային հանրապետոյուն- ների համեմատ, աղա միջին դիր- քում ենք զգնվում: Մեզանից ավելի

4 կետի փոխարեն Հայասանի սնեստոյան մրցունակոյունը բարձրացել է 6 կետով

արձանագրում է Համաշխարհային սնեստական ֆորումը: Այս կառույցը, հիմք ընդունելով կոնկրետ 12 հենա- սյունների մեջ ընդգրկված ավելի քան 100 ցուցանիշներ, ամեն տարի հրա- դարակում է երկրների մրցունակո- թյան ցուցիչը: Երկրների կառավա- րոյուններն էլ ձգտում են իրակա- նացնել այն փայլերը, որոնք անհրա- ժեշտ են իրենց երկրի մրցունակո- թյան բարձրացման համար:

Անցյալ տարի, Հայասանի ազ- գային մրցունակոյան շուկաների վարչապետ Կարեն Կարապե- տյանը ներկայացրել էր այն միջոցա- ռումները, որոնք մոտ է իրականաց- վելին մեր սնեստոյան մրցունակո- թյան բարձրացման ուղղոյանը: ար- աջակց երկու տարվա ընթացքում: Խոսքը մասնավորապէս բիզնեսում նորարարոյունների եւ նոր տեխնո- լոգիաների կիրառման համար խթանների ստեղծման, նոր տեխնոլո- գիական կենտրոնների ստեղծման ու գիտելիքի առեւտրայնացմանը նոյաս- տելու, մշակումներ իրականացնող լաբորատորիաների ձեւավորման նոյասակով անդրազգային առն- վազն երկու կազմակերպոյունների այս ոլորտում ներգրավելու եւ այդ նոյասակների իրականացման հա- մար մշտնջոյուն-մասնավոր գոր- ծընկերոյան համար օրենսդրական եւ ինստիտուցիոնալ կարգավորում- ներ ներդնելու, կյանքի բոլոր ոլորտե- րում մեր երկրի թվայնացման, մշա- վոր սեփականոյան դաստանու- թյանն ուղղված փոփոխոյունների բարելավման, ընդհանուր օգա- գործման ավտոմոբիլային ճանա- դարհների հիմնանորոգման եւ վե- րակառուցման, ավիացիոն շու- կայի ազատականացման, սնեստա- կան մրցակցոյան դաստանու- թյան մասին օրենքում փոփոխու- թոյունների՝ ուղղված աղբամբային շուկաներում համակենտրոնացում- ների վերահսկողոյան արդունա- վեսոյան բարձրացմանը, հավա- սար մրցակցային դաստանու- թյան, բանկային համակարգի կայու- նոյան ամրադնում, գյուղատն- տեսոյան ոլորտում բարձր լեռ- նային եւ սահմանամերձ հա- մայնքներում անասնադառնոյան արդունակոյան բարձրացման, կոոպերացիայի խթանման եւ մի

տոսներ՝ 11 կետով եւ 55-րդ տեղ, «Ենթակառուցվածքներ»՝ 2 կետով եւ 80-րդ տեղ (նախորդ գեկոյցում այս հենասյունը մնացել էր անփոփոխ), «Առողջապահոյուն եւ տարրական կրթոյուն»՝ 38 կետով եւ 55-րդ տեղ, «Բարձրագոյն կրթոյուն եւ վերա- դաստանում»՝ 2 կետով եւ 69-րդ տեղ, «Աղբամբների շուկայի արդու- նակոյուն»՝ 10 կետով եւ 35-րդ տեղ, «Աշխատուժի շուկայի արդու- նակոյուն»՝ 4 կետով եւ 51-րդ տեղ, «Ֆինանսական շուկաների զարգացում»՝ 12 կետով եւ 78-րդ տեղ, «Շուկայի չափ»՝ 5 կետով եւ 115-րդ տեղ, Գործարարոյան կա- տարելագործվածոյուն»՝ 13 կետով եւ 68-րդ տեղ, «Նորարարոյուն»՝ 17 կետով եւ 70-րդ տեղ: Հետընթաց ենք արձանագրել՝ «Մակրոնեստա- կան միջավայր»՝ 13 կետով եւ 101-րդ տեղ, «Տեխնոլոգիական դաստան- վածոյուն»՝ հենասյուններում՝ 6 կե- տով եւ 77-րդ տեղ:

Ինչպէս երեւում է գեկոյցից, նո- րարարոյան, ֆինանսական շու- կայի եւ գործարարոյան կատարե- լագործման ցուցիչներով նշանա- կայի աճ ենք ունեցել: Նոյսը կարելի է ասել աղբամբների շուկաների արդունակոյան, այսինքն՝ սնես- տական մրցակցոյան ոլորտում ար- ձանագրված առաջընթացի մասին, որը սովորաբար մասնանշվում է ու- թեւ մեր սնեստոյան զարգացման հիմնական խոչընդոտներից մեկը:

Հայասանի ուսագրալ առավե- լոյուններն են շարունակում մնալ նոր բիզնես սկսելու օրերի (12-րդ տեղ) եւ գործընթացների (7-րդ տեղ) ֆունկցիոն, հարկման ցածր բեռը (հա- կառակ մեր գործարար օրգանակների մշակակն դժգոհոյան)՝ 9-րդ տեղ, աշխատանքի ընդունման եւ ազատ-

բարձր մրցունակոյան ցուցանիշ- ներ ունեն Ադրբեյջանը՝ 35-րդ տեղ, Ռուսաստանը՝ 38-րդ տեղ, Ղազախս- տանը՝ 57-րդ տեղ եւ Վրաստանը՝ 67-րդ տեղ: Ընդ որում, Ադրբեյջանն ու Ռու- սաստանը բարելավել են իրենց դիրքե- րը, իսկ Ղազախստանն ու Վրաստա- նը՝ վատթարացրել: Նշենք նաեւ, որ Ադրբեյջանի բարձր դիրքը դայմանա- վորված է համաշխարհային նալ- թային կորորացիաների՝ այս երկ- րում կատարած ներդրումներով եւ կա- ռավարման առաջատար փորձի եւ ա- վանդոյունների ներդրմամբ:

Մեզանից ցածր դիրքերում են զգնվում Տաջիկստանը՝ 79-րդ տեղ, Ուկրաինան՝ 81-րդ տեղ, Մոլդովան՝ 89-րդ տեղ եւ Ղրղզստանը՝ 102-րդ տեղ: Բացի Տաջիկստանից, որ վատ- թարացրել է իր դիրքը նախորդ գե- կոյցի համեմատ, մյուս երկրները բարելավել են իրենց դիրքերը:

Դատելով այս դասավորվածու- թոյունից եւ մեր մրցունակոյան բա- րելավման դրական տեմպը, կարող ենք եզրակացնել, որ Հայասանի սնեստոյան մրցունակոյան բարձրացման դրական միտումը դառնալով է եւ ավելանում: Այս տեմոյով շարունակելու դեպքում միանգամայն իրական են Վրաս- տանի մրցունակոյանը առա- ջիկա մեկ-երկու տարում հասնելու հնարավորոյունները՝ հակա- ռակ վերջինիս բնական առավե- լոյուններին՝ ելք դեպի ծով, տա- րանցիկ հնարավորոյուններ եւ ծովի առկայոյունը որոշեալ զբո- սաշրջոյան զարգացման նոյասակով գործն: Դրա համար անհրաժեշտ է իրականացնել առն- վազն այն նոյասակները, որոնք դրված են 2017-2018 թվականների համար:

Չարգացած մարդկանց չզարգացած քաղաքները

Անցած չորեքսոթի օրը վարչապետ Կարապետյանը Լոռիում էր: Վանաձորում նրան է ներկայացվել ֆաղափ զարգացման հայեցակարգը, որը ներառում է Վանաձորում ամառային եւ ձմեռային զբոսաշրջոյան համար ենթակառուցվածքների ստեղծում, գործարար-ներդրու- մային մթնոլորտի բարելավում, ֆաղափացիների բարեկե- ցոյան բարձրացում, մի խոսքով՝ լավ բաներ: Վարչա- պետն ուսադիր լսել է այդ հայեցակարգը եւ ինչ էք կար- ծում, ինչ արել: Այո, ճիշտ էք, հանձնարարել է այդ ամե- րին զուգահեռ, կամ այդ ամեմի հիմքում, Վանաձորում նախարարներ ստեղծել, որոշեալ բիզնես իրեն լավ զգա, դե այսինքն՝ մինչեւ հիմա իրեն լավ չէք զգում, տա- մից հետո մոտ է լավ զգա. վարչապետն է հանձնարարել: Ի դեպ, առաջարկում են վարչապետի թիմին՝ կազմել Կարեն Կարապետյանի հանձնարարականների՝ առուն- ձմեռ հավաքածու, մի ֆանի հասոյից: Սա տաս կարելու է, ֆանի որ մի ֆանի տարող, իսկ տաս հավանական է, որ ընդամենը եկող՝ Հայասանի համար վճռորոշ 2018-ին, Կարեն Կարապետյանն այլեւս ՀՀ վարչապետ չլինի ու մարդիկ զոնե այդ հասոյակներից իմանան, թե ինչ էք ուզում անել վարչապետը, բայց նրան չքողեցին:

Ինչեւէ, վերադառնալով Վանաձոր: Ուսագրալ է, որ Հա- յաստանի երրորդ ֆաղափը մինչեւ այս դառը զարգացման հայեցակարգ չունեն: Այսինքն ոչ Լոռիի մարզապետ, ոչ Վանաձորի ֆաղափապետ, ոչ ֆաղափ ակտիվիստները (բառիս՝ ոչ բնադառնական իմաստով) չեն էլ մտա- ծել, որ իրենց ֆաղափ արժի զարգացնել, դրա համար ար- ժի ստեղծել զարգացման հայեցակարգ, այն ներկայաց- նել կառավարոյանը, զուցե հաստատեն, իրենց ֆաղա- փ զարգացման ծրագրերը ֆինանսավորեն, Վանաձորը զարգանա, ծաղկի, բարգավաճի, մարդիկ սկսեն բարե- կեցիկ ապրել, ...այ հենց Կարեն Կարապետյանը մշա- նակվեց վարչապետ, վանաձորցիները ցանկացան զար- գանալ: Չի բացառվում, որ հենց Կարապետյանն է հաս- կացրել վանաձորցիներին, որ, տղերք, հերիք չի՞ այդպէս մնալ, բերեք մի հաս հայեցակարգ մշակեք, սլեք նայեք, ինչ-որ մասի վերաբերյալ հանձնարարականներ տա: Միամիտ լոռեցիներն էլ հասկացել են, որ զարգացման հայեցակարգ մշակելու համար նախ մոտ է ցանկանալ զարգանալ ու սկսել են ցանկանալ: Սա եւ արդունքը, մարդիկ կազմել են Վանաձորի զարգացման հայեցա- կարգը, չնայած, եթե մի 15 տարի առաջ կազմած լինեին, հիմա հավանական է, որ Վանաձորը կարգին զարգա- ցած ֆաղափ կլիներ:

Ամեն դեպքում մոտ է ուրախանալ, կարող էին եւ չմ- ասել այդ հայեցակարգը, իսկ առանց հայեցակարգի զարգանալ, ինչպէս զիտենք դեռ Տիգրան Մեծի ժամա- նակներից հնարավոր չէ: Այ Տիգրան Մեծն էլ, Կադա- դոկիան գրավելուց առաջ հանձնարարեց իր վեգիլին կազմել Կադադոկիան գրավելու հայեցակարգ, որի շնորհիվ միայն կարողացաւ գրավել...

Պարզ է, որ հայեցակարգի մեջ գեղեցկված են Վանա- ձորի զարգացման տարբեր տեսլականներ, դրանք կյանքի կոչելու գործիքակազմ, օրինակ՝ կոնկրետ ձմեռային զբոսաշրջոյան համար ֆաղափից մոտ է 30 հաս սահ- նակ, 45 զույգ չմուշկ: Մի խոսքով, չխանգարենք. Վանա- ձորը զարգանում է:

Ի դեպ, ՀՀ այլ ֆաղափները չէն ուզում զարգանալ, օրի- նակ Գորիսը, որն ինչպէս զիտենք, հոչակվել է 2018-ի ԱՊՀ մշակութային մայրաֆաղափ եւ որտեղ ԱՊՀ ներկա- յացիչներին հրավիրեց Մեծ Սարգսյանը՝ Սոչիում անցյալ տարաւ կայացած ԱՊՀ անդամ երկրների ղեկա- վարների զագաթաժողովի ընթացքում: Բա ամոթ չէ՞, որ, ուզեցեալ կամ Սամարղանդից կամ Ղազախստանի Ուս- Կամենագորսկից, էլ չեն խոսում Պակիստանի սահմա- նակից սաջիկական Լանգար ֆաղափի մասին, զան ԱՊՀ մշակութային մայրաֆաղափ ու տեսնեն Գորիսը: Կարելի է տաս արագ մշակել Գորիսի զարգացման հայեցակարգը, կարելի է եւ անհրաժեշտ է: Բայց ֆանի որ Երեւանից Գո- ռիս ծանադարիին մի տարի ֆաղափ կան ու ԱՊՀ-ից ժամանած հյուրերը դրանցից զոնե մի ֆանիսում կան- գառ մոտ է անեն, ուրեմն այդ ֆաղափներից, օրինակ Ար- սաւազը, Սիսիանը, Վայքը եւս մոտ է ունենան զար- գացման հայեցակարգեր՝ ֆաղափների զարգացման տես- լականներով, դրանք կյանքի կոչելու գործիքակազմներով եւ այլ ճոռոն բառերով, սակայն միայն բառերով:

Մի խոսքով, ֆանի դեռ վարչապետը Կարեն Կարապե- տյանն է, Հայաստանի ֆաղափները զարգանալու հնարա- վորոյուն ունեն: Չարգանալու ցանկոյունն էլ խա- խուսելու համար առաջարկում են ստեղծել մեծական հանձնաժողով, որն էլ կուսումնասիրի կառավարոյա- նը ներկայացված ՀՀ ֆաղափների զարգացման հայեցա- կարգերը եւ դրանցից լավագոյն ինքնը կընդգրկի Կա- րեն Կարապետյանի հանձնարարականների առուն-ձմեռ՝ հայ օլիգարխների մեկ հաստափոր հավաքածուում, հե- տո կկարգանք, կիւրեմք, կմոտանք, կանցնի-կանա:

Իսկ եթե լուրջ՝ Հայաստանի բոլոր ֆաղափներն էլ զար- գանալու հնարավորոյուն ունեն՝ անկախ նրանից, թե ով է վարչապետը: Մնում է դրա... հայեցակարգը, ո՞չ, ցանկոյունը:

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆԿԵԼՅԱՆ

դ.գ.թ. Էներգետիկ աշխարհաբաղադրականության և միջազգային անվտանգության մասնագետ

Մեկ ամիս առաջ, 2017թ. սեպտեմբերին, Բաքվում կնքվեց, այսօր կոչված, «Պարի Պայմանագիր 2»-ը, որով վերաբախվում էր արդրեջանական նավթի եկամուտների շուրջ նախկինում կնքված Պայմանագիրը: Հիշեցնենք, որ նմանատիպ Պայմանագիր Արդրեջանում առաջին անգամ կնքվել էր 1994թ. սեպտեմբերին, եւ ահա 23 տարի անց այդ Պայմանագիրը վերակնքվում է այդ ղեկավարող ղեկավար նավթային ընկերության՝ SOCAR-ի եւ անդրազգային նավթային մյուս ընկերությունների միջոցով: Թե 23 տարի առաջ եւ թե այժմ այս Պայմանագրի կնքումը Արդրեջանում ներկայացվում է որդես այդ ղեկավարող համար իրական առաջընթաց ու հաղթանակ: Եթե այն ժամանակ այս ծագումը միջազգային ընկերությունների դերակատարությունը մեծ

ությունը, որը միջազգային կոնսորցիում է եւ որը շահագործում է այդ երկրի թերեւս միակ հեռանկարային համարվող նավթադաշտը՝ Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլին: Այստեղ կենտրոնացված է Արդրեջանի նավթի 70%-ը եւ դրա շահագործումը միշտ էլ համարվում էր եկամտաբեր, հասկալի 90-ական թվականներին: Ըստ նախկինում կնքված Պայմանագրի, այս ընկերության բաժնետիրերի 11%-ը լիցենզիայով էր SOCAR-ին, իսկ մնացածը՝ միջազգային նավթային արդրեջանություններ: Կոնսորցիումի անդամներն փայտեղ եւ օդերանոցը հանդիսանում էր «Բի-Տի-Տի Փենթոլիում» ընկերությունը՝ բաժնետոմսերի 35%-ով: Նոր Պայմանագրով տեղի է ունեցել փոփոխություն, եւ Արդրեջանի ղեկավարող նավթային ընկերությանը հաջողվել է մեծացնել իր բաժնետոմսը՝ այն հասցնելով 25%-ի: ԲՓ եւ մյուս նավթային ընկերությունները համադասարանաբար մոտ 14%-ով կրճատել են իրենց ներկայությունը այս ընկերությունում, ինչը նշանակում է սլայ

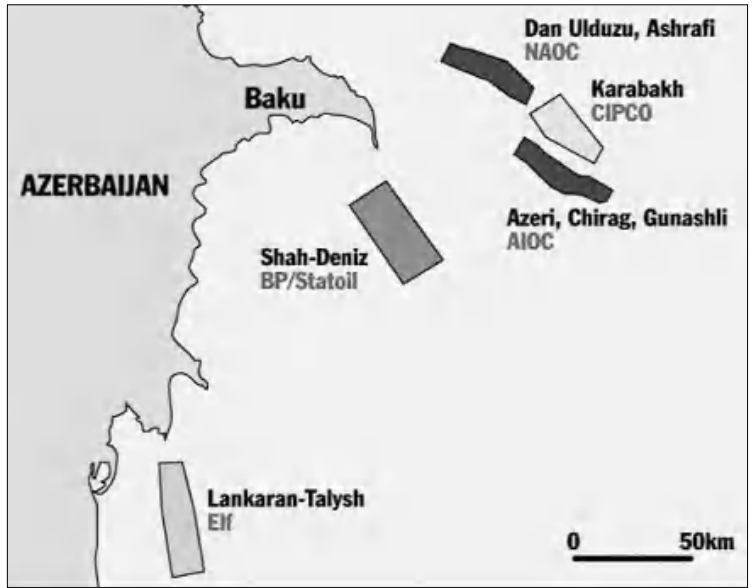
եր 120\$ մեկ բարելի դիմաց, իսկ այսօր դրա գինը մոտ 54\$ է), այլև նավթի արդյունահանման շարունակական նվազմամբ: 2017թ.-ը ամենայն հավանականությամբ նավթի արդյունահանման շեղանկի կլինի ամենացածր վերջին 10 տարիների ընթացքում՝ կազմելով մոտ 38 մլն տոննա, մինչդեռ 2010-ին այն կազմել էր 50 մլն տոննայից ավելի: Միայն Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլի նավթադաշտից այս տարիների ընթացքում արդյունահանվել է մոտ 450 մլն տոննա նավթ: Նավթի արդյունահանման մասն աննախադեմ ակտիվությունը նվազեցրել է այդ հանգամանակի հնարավորությունները, այն դարձնելով անհրաժեշտ՝ նավթային միջազգային ընկերությունների համար: Կնքված, այսօր կոչված, «Պարի Պայմանագրով» նախատեսվում է մոտ 40 մլրդ դոլարի ներդրում հաջորդ 32 տարիների ընթացքում, մինչդեռ նախկին Պայմանագրով այս թիվը 2 անգամ ավելի էր: Իսկ այս անգամ ներդրումների մի հսկայական բաժինը ընկնում է արդրեջանական ղե-

Լեւոն Հայրապետյանի մահը «Ի իշխանությունների խղճի վրա է նստել»

1 Լեւոն Հայրապետյանի կյանքի ավարտի այսօրվա ողբակերտ մահագանձայն սրտախառն էր: Այն տեղի ունեցավ ՀՀ իշխանությունների ակտիվ լռության, նրա ճակատագրի նկատմամբ ցուցաբերած միտումնավոր անձեռնմխելու արդյունքում: Ռուսական բանակից Արցախի թիվ մեկ բարերարի արտահանման խնդիրը այդպես էլ չդարձավ փառաբանական դրամայից ՀՀ իշխանության վերաբերման, որի առաջին դեմքի հետ ծանոթ-ճանաչ, նույն ժամանակ մարդիկ են եղել: Դա կլինե՞ր նախագահ Սերժ Սարգսյանի հակաբախը գլխահատ Սաֆարովի ակտիվ գործարքի հանդեպ, ինչը միայն հարգանքի ու երանգագրության զգացում կառաջացներ: Այժմ ավելորդ է անդրադառնալ «Բազմեֆ» - «Սիստեմա» գործարքի խառը ղեկավարությանը, դրանում Լեւոն Հայրապետյանի հանցակցության աստիճանին, հետո՝ ցմահ ազատազրկման, մարդատյան - ահաբեկիչ Իգոր Իզմետսեվի մոր ցուցմունքին, ինչի հետեւանով 68 ամյա հիվանդ բարերարի կյանքի համար անհամատեղելի բանալի կեցողությունը երկարաձգվեց եւս 4 տարով: Համաձայն ռուսական առցանց մի հրատարակման, կալանի այդ ժամկետի ավարտից հետո նրա դեմ նախադատված էր եւս մեկ ցուցմունք...

Արդրեջանը նոր դարի Պայմանագրի ու նավթային իրականության արանքում

եր, առաջ կնքված նոր Պայմանագրով մեծանում է Արդրեջանի ղեկավարող նավթային ընկերության դերակատարումը, եւ ահա այս փոփոխությունն է, որ ղեկավարող ընկերության Բաքուի ներկայացվում է որդես իրական հաղթանակ եւ առաջընթաց:

ական նավթային ընկերության՝ SOCAR-ի վրա: Կնքված Պայմանագրով հիշատակվում է, որ արդրեջանական նավթի արդյունահանումը շահավետ կլինի նվազագույնը 55\$ գնի դեմում միայն: Սա Պայմանագրով է նավթի արդյունահանման դժվարություններով, որոնք այս օրերին առկա են Արդրեջանում: Նվաճած Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլի նավթահանքերը զսնվում են ակտիվ միջոցով 115 կմ հեռավորության վրա: Իսկ Գյունեյլի հանգամանակը համարվում է խորհրդանշական, ինչն էլ ավելի է թանկացնում այդ հուսմի արդյունահանումը:

Սակայն այս Պայմանագրի վերլուծությունն ու ընդհանրադատումը նավթի շուկայում ստեղծված իրավիճակը ցույց են տալիս, որ Արդրեջանի կախվածությունը նավթի սեզոնային գնաճով աճում է եւ յուրաքանչյուր փոփոխություն հանգեցնում է այդ ղեկավարող ղեկավարող նավթային ընկերության եւ որդես հետեւանով՝ Հարավային Կովկասում: Նավթի արդյունահանման ծավալների եւ գների անկման հետեւանով եկամուտների նվազումը վերջինիս ստիպել է դիմել միջազգային ֆինանսական կառույցներին՝ Համաշխարհային բանկին, Միջազգային արժույթային հիմնադրամին, Եվրոպական զարգացման բնակին՝ նոր վարկերի ստացման համար:

Սակայն նույնիսկ այդ բանկերի կողմից վարկերի ստացման դրամաշրջանում, որն ի դեպ կատարվում է դրանց կողմից որոշակի Պայմանագրեր, մասնավորապես մարտի 18-ի հարկային օրենսգրքի փոփոխման դրամաշրջանում, չեն բավարարում ծառայած հիմնախնդիրների լուծման դրամաշրջանը: Հիմնական խնդիրը, որին բախվել է Արդրեջանը, ֆինանսական է՝ Պայմանագրով նավթային եկամուտների զգալի նվազման հետ, ու հիմնականում սա է, որ ստիպել է Արդրեջանին գնալ նավթային հիմնական «Պարի» կոչվող Պայմանագրի վերակնքմանը, որը նրան ֆինանսական որոշակի հնարավորություններ կտարգետի եւ հնարավորություն կտա շարունակելու նավթի արդյունահանումը այդ ղեկավարող աշխարհաբաղադրական հիմնական հանգամանակից՝ Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլից:

Սակայն նույնիսկ այդ բանկերի կողմից վարկերի ստացման դրամաշրջանում, որն ի դեպ կատարվում է դրանց կողմից որոշակի Պայմանագրեր, մասնավորապես մարտի 18-ի հարկային օրենսգրքի փոփոխման դրամաշրջանում, չեն բավարարում ծառայած հիմնախնդիրների լուծման դրամաշրջանը: Հիմնական խնդիրը, որին բախվել է Արդրեջանը, ֆինանսական է՝ Պայմանագրով նավթային եկամուտների զգալի նվազման հետ, ու հիմնականում սա է, որ ստիպել է Արդրեջանին գնալ նավթային հիմնական «Պարի» կոչվող Պայմանագրի վերակնքմանը, որը նրան ֆինանսական որոշակի հնարավորություններ կտարգետի եւ հնարավորություն կտա շարունակելու նավթի արդյունահանումը այդ ղեկավարող աշխարհաբաղադրական հիմնական հանգամանակից՝ Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլից:

Սակայն նույնիսկ այդ բանկերի կողմից վարկերի ստացման դրամաշրջանում, որն ի դեպ կատարվում է դրանց կողմից որոշակի Պայմանագրեր, մասնավորապես մարտի 18-ի հարկային օրենսգրքի փոփոխման դրամաշրջանում, չեն բավարարում ծառայած հիմնախնդիրների լուծման դրամաշրջանը: Հիմնական խնդիրը, որին բախվել է Արդրեջանը, ֆինանսական է՝ Պայմանագրով նավթային եկամուտների զգալի նվազման հետ, ու հիմնականում սա է, որ ստիպել է Արդրեջանին գնալ նավթային հիմնական «Պարի» կոչվող Պայմանագրի վերակնքմանը, որը նրան ֆինանսական որոշակի հնարավորություններ կտարգետի եւ հնարավորություն կտա շարունակելու նավթի արդյունահանումը այդ ղեկավարող աշխարհաբաղադրական հիմնական հանգամանակից՝ Ազերի-Չիրաֆ-Գյունեյլից:

Ո. ԶՈՒՐԻԿՅԱՆ

Պատմաբան, վերլուծաբան

Օրերս ամբողջ աշխարհի հայությունը ցնցված էր Վրաստանի իշխանությունների վայրագ և հայասյաց ֆայլերից: Խոսքը Մեծ Դայի Գուգարի նահանգի Զավախ գավառի Գյումրուսա գյուղի շուրջ ծավալված դրամաշիկ դեղձերի մասին է: Սեպտեմբերի 30-ին գյուղի բնակիչները բնակավայրի օրինական տեղերը, մտադիր էին խաչքար տեղադրել գյուղի եկեղեցու բակում՝ ի նշան իրենց նախնիների հիշատակի: Միանգամայն օրինական էր նախնիների ֆայլը:

Սակայն վրացական իշխանությունները ոչ միայն թույլ չեն տալիս, այլևս բռնի ուժ են կիրառում խաղաղ բնակիչների նկատմամբ: Գյուղ են ժամանում ոստիկաններ, իսկ ավելի ուշ հասուկ ջոկատայիններ, որոնք մահակներ

կան գրեթե բոլոր գյուղերում: Վրացիները զայրու են այդ բնակավայրերը, ուղղափառ ծեսեր կատարում, որի դրամաշիկ էլ բախումներ են տեղի ունենում տեղացի հայերի հետ:

Գյումրուսայի այս եկեղեցին համարվում է Ախալքալաքի և Գյումրուսայի վրաց ուղղափառ եկեղեցու երկուսուսանիստ եկեղեցին, այսինքն՝ թեմի կենտրոնն է: 2015թ. Վրաստանի հուշարձանների պահպանության կոմիտեի Ս. Գամբարձան եկեղեցու շուրջ կատարվել է ղեկավարներ և հայտնաբերել նսկորներ: Տեղացի հայերը ղմորում են, որ դրանք իրենց նախնիների նսկորներն են: Այստեղ մի սովորություն կա, որ երեւելի, հարգված մարդուն կամ չկնքված երեխային ամփոփում են այս եկեղեցու բակում: Գյուղացիները որոշել են այդ նսկորները թաղել մի տեղում և դրա համար ստրագրաֆիկ էին կազմակերպել: Նրանք խաչ-

նին կհանձնեն այնքան հայկական եկեղեցի Վրաստանում, որքան ֆաղկեղոնական եկեղեցի կհամարվի իրենց Դայաստանում: Խոսքը հիմնականում Լոռիում գտնվող այդպիսի եկեղեցիների մասին է: Իսկ վրացական կողմը, իրենց հորջորջմամբ, Լոռին համարում է դասական վրացական տարածք: Գյումրուսայի այս եկեղեցին համարվում է, որ Բագրատունիները ծագմամբ հայեր են, և դասական եկեղեցի է նրանց վրացի ներկայացնելը: Այսինքն՝ մեզ համար ռազմավարական բացառիկ նշանակություն ունի այն հանգամանքը, որ գիտականորեն ղեկավարվել է վերջնականապես լուծել այս արխայտոսի ազգային դասկարգումը: Գյումրուսայի վրացիները են մերկայացնել այն:

Սա կեղծ օրակարգ է, քանի որ հայ ֆաղկեղոնականները երբեք էլ վրացիներ չեն կարող լինել: Բանն այն է, որ նրանք ունեցել են իրենց ծիսական մասյաններն ու

մանքներով դայանավորված, հետագայում են դարձել ֆաղկեղոնական: Սա հայ ֆաղկեղոնական ժառանգություն է: Այս վիճակը հար էր մտնում է հայ կաթոլիկ (կաթոլիկ) եկեղեցու կացությանը և խնդիրներին:

Ամբողջ հարցն այն է, որ ֆաղկեղոնական հայերի դասամասնակցային շերտը Դայոց ֆաղկեղոնական անկախության և անհրաժեշտ մասն է: Սա է վիճաբանության հիմնախնդիր լուծման մեկնակետը և բանալին: Այս հիմնախնդիրը մեզ համար ունի հիմնարար և հայեցակարգային արժեք: Այն չի կարելի թեթև ձեռքով զիջել վրացիներին, քանի որ դրանով իսկ ջուր ենք լցնում մեր թեմայի մեջ ջրաղացին: Պետք է ընդգծել, որ այս խնդիրը հիմնաբան էր համարվում գլխավոր և գերական մեր դասականության ճակատագիրն է, այսինքն՝ ազգային անվանագրության դիսանկյունը:

ների միջոց, իսկ վրացիների մասին՝ Զարթոսը (Դայիկի տեղից Կարդոս) հայախոս է եղել: Դա են փաստում դասական սկզբնաղբյուրները, օրինակ՝ XI դարի դասիկ Լեոնտի Մուվելին «Զարթոս Յիսովրեթա» («Զարթոսի դասություն») մասյանում: Ելնելով իրավական այս կանխադրյալներից՝ վրացիները Վրաստանի տարածքի ազգ են:

Արդեն երկար ժամանակ է, ինչ այս երկունք սիրում է այլաբանության, հայասյացության անառողջ մթնոլորտ: Այսպիսի վերաբերմունքն ստացել է դասական ֆաղկեղոնական կարգավիճակ: Զոնոնանմ, որ Վրաստանը փոքր կայսրություն է: Այս առումով թիրախային են նաեւ և առաջին հերթին հայերը: Վրաստանի ԳԱԱ Ի.Ջավախիճիլու անվան հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում 1980-ական թվականներից մինչև այժմ գործում է հասուկ ծառայություն, որի նպատակն է դասական կեղծ վավերագրերի հիման վրա վրացացնել բազմաթիվ վրացիների: Նման կարգավիճակով հայերի թվաքանակն այժմ հասնում է հարյուր հազարների: Այս հայեցակարգով առաջնորդվելով՝ զանգվածային ձեռքով փոխվում են հայերի ազգանունները և հայաբնակ բնակավայրերի անունները: Իսկ հիմնադրյալն այն է, որ իբր թե հայերը մասնակցում են վրացիներ, և հայ ֆաղկեղոնականները նրանց «հայացրել են»: Այս սնամեջ տեսության հեղինակը ազգությամբ ծոթյալ հուդայացի, ոչ անհայտ **Բոնդո Արվելաձե**ն է: Ահա սա է վրացական ազգայնամուլության իրական դեմքը:

Դայ-վրացական հարաբերությունների հիմնական բարդությունն այն է, որ վրացու ազգաբանական ֆեոդոնները դժվարակալելի է: Վրացիներն արագ հարմարվող, բավականին ճարտիկ և հնարամիտ ժողովուրդ են, ովքեր խաղաղամեծի և ստրախի անգերազանցելի վարդիաններ են: Նրանք լուրջ արագ դառնում են օտար խաղերի մասնակից: Այնպես որ, վրացիներն օժտված են դերասանական շնորհներով և ֆաղկեղոնական խաղերում հրաշալի խաղացողներ են: Այս կարեւոր հանգամանքը հայերը, հասկալով դասական, ֆաղկեղոնական, մասնակցային գործիչները հաշվի չեն առնում և անընդհատ հաշվառում են անընդհատ դաժան և անզիջում դայաբան: Թեկուզ նկատվում Վրաստանում եղած հայկական եկեղեցիների դասկարգության հիմնախնդիրը:

Միով բանով, անթույլատրելի են ԴԳ իշխանությունների և Ս. Էջմիածնի կրավորական ու դանդաղ կրակածիքը, որը լուրջ մեծ վնասներ է դրոնում և մեր դասականության և ազգային անվանագրության համար: Վերադառնալով մեզ է մեկնել ֆաղկեղոնական հայերի դասամասնակցային շերտի վերաբերյալ հայեցակարգը և այն դարձնել ֆաղկեղոնական կոնկրետ ուղղություն: Այս հիմնախնդիրը լուրջ հրահրում է և արդիական: Սա է հնարավոր հետագա բախումների բացառման միակ խելամիտ ուղին: Մեզ համար անհրաժեշտ են բարդացիական հարաբերությունները բոլոր հարեւանների հետ, բայց ոչ մեր ֆաղկեղոնական արժեքները զիջելու գնով:

Գյումրուսա՝ անսկան ոգու ամրոց

րով ծեծում են ընթոս և հոյաք գյուղացիներին: Վերջիններս արժանի հակահարված են սվել, որի հետեւանով կան վիրավորներ: Վիճակն այնքան լուրջ է եղել, որ այստեղ է օժտվել նաեւ Վրաստանի ներքին գործերի նախարարը: Եղել են ձեռքարկվածներ, որոնց հետագայում բանակցությունների արդյունքում ազատ են արձակել:

Միջադեպը սովորական չէր համարի: Դիմնախնդիրը խորհրդային է և օժտվել ու արդարացի լուծում էր դասական: Գյուղը դարձրել էր արմատական հայաբնակ էրդել, քանի որ եղել է Դայաստանի կազմում: Ընդգծենք, որ այստեղ վրացիներ ընդհանրապես չեն բնակվել: Կռվախնձոր է դարձել 964թ. հայազգի Դովհաննես երկուսուսանի հիմնած Բ. Գամբարձան եկեղեցին, որը կառուցել են ֆաղկեղոնական հայերը: Ի դեպ, նրանք վրացի չեն և չէին էլ կարող լինել այն դարձ դասամասնակցների ղմորման, դասական աստվածները հայտնվել են միայն XII դարում:

Ըստ ազգագրագետ **Արամ Երանոսյանի**՝ գյումրուսացիները ավանդադաս և նահապետական մարդիկ են, որոնք սրբությամբ դասկարգել են միայն իրենց բնորոշ տներն ու ծեսերը: Գյուղում կա 100-ից ավելի սրբություն, որը նրա հոգեւոր և ազգային կերպարի լավագույն հավաստումն է: Ազգագրագետ **Երվանդ Լալայանի** վկայությամբ՝ 1892թ. այս գյուղում էր դասկարգված Կրիկյան Դայաստանի Դեթոն II թագավորի հավաքած նախարարների տաճարը: Իսկ գյուղացիներից մեկին դասկարգող մասնաճյուղը խնամավոր դասկարգել է միջակային դեպքերում և Կրիկյան դեպքերում II արքայի մակագրությամբ Ավեսարան: Սրանք ֆրիսոնետական բնակիչների բարձր ոգու արհեստագործությունն են:

Վրաց ուղղափառ եկեղեցին մեկնել է կիրառում է մի հայեցակարգ, ըստ որի հայկական Զավախի միջնադարյան բոլոր եկեղեցիները համարում է վրացական, որոնցից յուրացնի երկամասը և մեկուկուսուկուս ժառանգությունը՝ հայերին համարելով եկվոր այս տարածքներում: Իսկ այդպիսի շինություններ

Սուրբ Գամբարձան եկեղեցին

բար էին դասկարգել և ցանկանում էին այն տեղադրել իրենց եկեղեցու բակում:

Վրացական իշխանություններն արգելել էին այն դասամասնակցությամբ, որ իբր դասկարգարի ղեկավարներն և առաջարկել էին խաչքար տեղադրել հուշարձանից 5մ հեռավորության վրա: Վրացիները իրենց բնորոշ մասնաճյուղը համառությամբ ղմորում էին, որ դրանք վրացիների նսկորներ են: Բացառությամբ բավականին դասկարգված և զավեցալի է. իբրեւ թե 1918թ. կոմունիստները նրանց զնդակահարել են և թաղել եկեղեցու մոտ: Նրանք նաեւ ասում են, որ այստեղ ղեկավարվել էր «գոհերի» հիշատակի կոթողը: Փաստորեն տեղի էր ունեցել բախում հայերի և վրացական իշխանության ու եկեղեցու միջոց: Ցավալի է, որ ԴԳ իշխանությունները իրենց հայրենակիցներին սաստի չեն կանգնում և մեկնել են թողնում այս ճակատագրական դասին:

Այս դեղձերի առնչությամբ իր տեսակետն է ներկայացնում նաեւ Ս. Էջմիածնի Մայր աթոռի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի սօրեն **Շահե վարդապետ Անանյանը**: Վերջինս հավաստում է, որ Մայր աթոռը առաջ է ֆաշել վրացականացված հայկական եկեղեցիների հարցը և այն նմանապես Վրաց ուղղափառ եկեղեցու հետ: Դրան ի դասաստի, Վրաց եկեղեցու առաջնորդ Իյա դասարարը խնդիր է դրել հարցը լուծել համաշխարհային սկզբունքով. իրենք Էջմիած-

ասվածաբանական գրքերը, եղել են հայկական մեկուկուսուկուս կողմի կողմեր, այսինքն՝ նրանք մեր ֆաղկեղոնական կողմի կողմն են: Սա է հիմնարար փաստարկն ու կռվանը: Խոսքը դավանաբանական հարցի մասին է, այլ ոչ թե էթնիկ գործունի, որը վրացիները անհաջող կերպով օժտարկում են: Բյուզանդիան, ֆաղկեղոնական օժտերից ելնելով, 6-րդ դարից սկսած Դայաստանում հիմնում է ֆաղկեղոնական թեմեր, ինչպես Երեւանում, Տարոնում և այլուր, օրինակ՝ Ավանի հակաթոռ եկեղեցին: Ավելի ուշ, վրացիները ևս, Բյուզանդիայի թելադրանքով Դայաստանի Դայաստանում ստեղծում են ֆաղկեղոնական աթոռներ, որոնց միջոցով փորձում են նվաճել մեր բնաշխարհիկ այդ տարածքները: Սա ևս կեղծ օրակարգ է:

Դայոց եկեղեցին Վրաստանում ունի հանրային կարգավիճակ: Մեմբ այստեղ XII-XIII դարերից ունեմ եկեղեցական թեմ, 200 հազար վրահայ, նաեւ գործող 57 եկեղեցի, ինչպես նաեւ 400 (այլ տվյալներով՝ 650) հայկական եկեղեցի, որոնց կարգավիճակը դեռ հստակ չէ: Վրացիները ԴԳ-ում աթոռի կերպով, առանց թույլտվության, ստեղծել են վրաց թեմ, երբ այստեղ գոյություն չուներ վրացական կրոնական համայնք: Ի վերջո, կա «հայ ֆաղկեղոնական» հասկացություն: Սեկ կարտուր դասարար ևս. Ախթալան, Զորայրը և այլ ֆաղկեղոնական եկեղեցիներ սկզբնապես եղել են հայ առաքելական եկեղեցիներ, ինչ-ինչ ֆաղկեղոնական հանգա-

ՄԻԼՎԱ ՊԱՊԻԿՅԱՆ

Ս.թ. սեպտեմբերի 29-ին «Ազգ» շաբաթաթերթում տպագրվել էր Ն.Յոզիանի-սյանի «Մինչև երբ վերջապետ» հոդվածը...

Ահա դասնությունը: 2016 թ. ամբողջի 18-ին ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտում տեղի ունեցավ իմ «Հայ կրոնականության պատմությունը»...

Բոլոր ընդդիմախոսները բարձր են գնահատել իմ աշխատանքը: Արտաքին կարծիքը նույնպես դրական է: Ահա հասկանալի դրանցից:

Խ.Աբովյանի անվան ՀՊՄԳ-ի հայոց լեզվի և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի կարծիքը:

«Աստվածաբանության մեջ արծաթակա հարցերը մնում են հարուստ փաստական նյութի օժտման և այդ բնագավառում դասական և անցյալի հայագիտության ձեռնարկների հնարավորինս հաշվառման, վերլուծության նկատմամբ»...

Պատճառնական ընդդիմախոս, Բ.Գ.Գ., որո՞ք. Գ. հաշտարյան:

«Լեզվական փաստերին զուգահեռ՝ աշխատանքը դարձնում է կրոնական-դեցական ոլորտի վերաբերող հարուստ տեղեկատվություն և յուրօրինակ հանրագիտարանի տպավորություն է թողնում»:

Պատճառնական ընդդիմախոս, Բ.Գ.Գ., որո՞ք. Ա.Աբովյան:

«Այստիպես, Միլվա Վարդանի Պապիկյանի «Հայ կրոնականության պատմությունը» դրական աստվածությունը տեսական հարցադրումների և նյութի լայն ընդգրկման, ուսումնասիրության եղանակներով և ստացված արդյունքներով նույնպես է»:

Պատճառնական ընդդիմախոս, Բ.Գ.Գ., որո՞ք. Ռ. Սահակյան:

«... Վերլուծությունները կատարված են գիտական ամենաբարձր չափանիշներով: Հեղինակը բոլոր դեմքերում իր գնահատականներում մտնում է զուտ ու անաչառ: ... Աշխատանքն իր ամբողջական մեջ արժանի է ամենաբարձր գնահատականի, ուստի տրվում են, որ Միլվա Վարդանի Պապիկյանի՝ դասականության ներկայացված «Հայ կրոնականության պատմությունը» աստվածությունը բավարարում է ՀՀ ԲՈՒՀ-ի դրական աստվածություններին ներկայացվող դասականները, համապատասխանում է Ժ.Օ.Օ.1 թվանիշի («Հայոց լեզու») մասնագիտությանը...»:

Եղել են նաև դրական ուրիշ կարծիքներ՝ բանավոր և գրավոր ելույթների ձեռքով:

Մասնակցությունը աստվածությունը վերաբերյալ միակ բացասական կարծիքը Նազիկ Յոզիանի-սյանին է: Ի՞նչ կար, սա էլ նորմալ է: Եվ աներկայորեն կրոնականի, եթե նույնպես լինել գիտական ճանաչողությունը վեր հանելը, ընդդիմախոսությունը կատարված լինել բարեխղճորեն, սրտացավությամբ, լինել անաչառ, դարձնակեր խելացի, օգտակար խորհուրդներ, օգտակար աստվածություններ, նաև տեղի մեծապատիվություն: Բայց արի ու սես, որ Ն.Յոզիանի-սյանի նույնպես միանգամայն այլ է: Այնպես որ խելացի խելացի փաստերը, ավելի հաճախ դիմելով բացահայտ կեղծիքների, աշխատանք միտնում կերպով աղավաղելու միջոցով մոլորության մեջ զգել ԲՈՒՀ-ին՝ բացասական որոշում կորզելու համար:

Մինչ դասնությունը դնելը՝ աստվածությունը երկու անգամ մեծարկվել է այն բաժնում, որի աշխատանքն է Ն.Յոզիանի-սյանի: Հարց է առաջանում. եթե նա այդքան նախանձախնդիր էր աստվածության որակի համար, ապա ինչու էր մասնակցել աշխատանքի մեծարկմանը արդի հայերենի և հայոց լեզվի դասնության բաժնի համար՝ աշխատանքը միտնելու: Նա՛ որդես բաժնի աշխատանքից, դարձավոր էր կարող աստվածությունը, որովհետև բաժնի աշխատանքը:

Մեղավորության կանխավարկած

խասակցների դասնականություններից մեկն էլ աստվածություններ կարողանալ, դիտողություններ անելն է: Դրա համար նա վարձատրվում է մեծությամբ կողմից: Բայց Ն.Յոզիանի-սյանը գերադասել է գործել գողեգող, ծածուկ, «ընդհատակից»: Պես է արժանի մասնակցել Ն.Յոզիանի-սյանին, որ չի ակարել, թեկուզ գողումի, մանրագին ուսումնասիրել է աստվածությունը, սենյակներում սեւ աշխատանք կատարել, որդեսի հետ, զրդարությամբ, սեւացնի գիտական այն աշխատանք, որի մասին ճանաչված լեզվաբանների կարծիքները բերեցին ֆիչ առաջ:

Աստվածությունը հրապարակային դասնականությունը դեռ չավարտված, լուս հնարավոր է՝ նույնիսկ դրանից առաջ, նա իր «կարծիքը» վազելու հասցնում է ԲՈՒՀ:

Որո՞ք են Ն.Յոզիանի-սյանի «մեծապատիվությունները»:

1. Ամենից առաջ այն, որ ծարարում էր, իբր, հղումներ չկան: Սա բացահայտ կեղծիք է. «Հայ կրոնականության պատմությունը» աշխատանքը դարձնում է...1722 (հազար յոթ հարյուր ֆաներկու) հղում: Աստվածությունը մեջ կարելու վերաբերյալ և ժամանակագրությունը, ֆանի որ աշխատանքը սլյակ գիտական դասնական մեծությունն է: Այսպես՝ սկզբում սրվել են «Նոր հայկազեան բառարանի» սլյակները՝ լույս տեսած 1836-1837 թթ., Աստվածաբանի համաբարբառի սլյակները՝ լույս տեսած 1895 թ., մինչդեռ Հ.Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանը», որին, ըստ Ն.Յոզիանի-սյանի, դեմ է հղում կատարվել, լույս է տեսել 1971-1979 թթ. (աղակետի օրինակը՝ 1926 թ.): Աճառյանն ինքն մեծապես օգտվել է մեծ բառարաններից:

Ահա մի ֆանի օրինակ Ն.Յոզիանի-սյանի «կարծիքներում» արված դիտողություններից: Հմմտ. Աստվածաբանի «Ելի, էլի, լամա սարաֆանի. Որ քարգանձի, Աստուած իմ, Աստուած իմ, ընդեր թողեր գիս», աշխատանքը՝ «Ելի, էլի, լամա սարաֆանի, որ քարգանձում է՝ Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչու թողեցիր ինձ» (Սթ.Ի.Է. 46, Մրկ. ԺԵ 34) նախադասության վերաբերյալ Ն.Յոզիանի-սյանը գրում է. «Այնպես է ցույց տալիս, թե Ս.Պապիկյանն է գտել այն»:

Աստվածաբանի ֆիչ թե լուս ծանոթ մարդը դեմ է իմանար, որ այդ նախա-

դասությունը որեւէ մեկը (սլյակ դեմքում՝ տողերի հեղինակը) չէր կարող «գտնել», ֆանի որ այն լուս հայտնի է եւ դարձել է թեւավոր արտահայտություն: Աստվածաբանը ոչինչ չէր «գտնում»: Դրանք ֆանի մասին ճանաչողություններ են: Նույնիսկ ֆիլմերում հաճախ գործածում են հենց այս օտարալեզու նախադասությունը: Հայ մասնագրության մեջ այդ բանի առաջին վկայությունը Աստվածաբանից է, եւ, բնականաբար, օրինակ դեմ է բերվել Աստվածաբանից եւ ոչ թե Հ. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանից»: Աճառյանն ինքն էլ օգտվել է Աստվածաբանից: Բերել են նաև նախադասության ռուսերեն եւ հունարեն տարբերակները: «Элои, Элои: ламма савахфаний?, что значит: Боже Мой, Боже Мой, для чего Ты Меня оставил?» Մեկ այլ դիտողության վերաբերյալ՝ դարձյալ Աստվածաբանից՝ Նազովրեցի բանի մասին: Գրել են. «Նազովրեցի բանը Նոր կտակարանում հանդիման է Հոգևորների ավետարանում»: Գրեց եւ տպագրեց մի Պիղատոս, եւ եղ ի վերայ խաչին. եւ էր գրեալ Յիսուս Նազովրեցի, Թագաւոր Հրեից» (Յովհ.ԺԹ.19):

Ն. Յոզիանի-սյանը կարծում է, թե ֆանի որ այդ նախադասությունը կա նաև Կ.Պալլադի «Նազովրեցի եւ հարակից

Բերել են Ս. Մալխասյանի «Հայերեն բացասական բառարանից» համադասական հասկանող հղումով՝ «Որդես բանի առաջին իմաստ» սրվում է «1.Ռեռ չմկրված (փոքր կամ մեծ), 2. Տղայ կամ աղջիկ փոքր հասակում» (ՀԲԲ, 1, 576):

Ընդհանրապես Ն.Յոզիանի-սյանն այնքան է տարվել հղումներով, որ դասնական է հղումներ անել նույնիսկ հանրահայտ, դասագրային ճանաչողությունների դեմքում: Այսպես՝ «Հայ եկեղեցում արեղայությունը կուսակրոն ֆախայություն ամենացածր աստիճանն է: Կուսակրոն ֆախայություն կոչվում են արեղա, երբ ստանում են վեղար. ձեռնադրվում են երկուսուկուսի կողմից» (Աս., էջ 184), «Ինչպես հայտնի է, սասնվեց մարգարեներից Եսայու, Եզեկիելի, Երեմիայի եւ Դանիելի մարգարեությունները կոչվում են Մեծ, մյուսները՝ Փոքր» (Աս., էջ 137), «Աճառյանը հայերենում նոր բաների կերտման կարելու և կենսունակ միջոցներից է» «Տեղի մասին բառաձևացման մեջ մեծ կենսունակություն են ցուցաբերում վերջածանցները» եւ այլն: Ասացեք, խնդրեմ, այստեղ ո՞ւմ դեմ է հղել եւ ինչու:

2. Ն. Յոզիանի-սյանը մեղադրում է, որ աշխատանքը իբր համակարգված չէ: Հոդվածագրին դուր չեն գալիս կատար-

ված դասակարգումները:

Նախ՝ եկեք տեսնենք, թե ի՞նչ է նշանակում «համակարգել»: Ըստ Էդ.Աղայանի «Արդի հայերենի բացասական բառարանի»՝ համակարգել բառն ունի հետևյալ իմաստները. «1.Դասակարգել: 2.Կարգավորել, համակարգի վերածել: 3. Միավորել, կոորդինացնել: 4. (հնց.) Նույն կարգում դասել: 5. Տես Շարադը (ԱՀԲԲ, էջ 800):

Տեսնենք՝ իմ աշխատանքը համադասականում է այս բացասականը:

Աստվածությունը մեջ՝

- 1. Առաջին անգամ մեծ կրոնականության բառարանի միավորների իմաստափոխության գործընթացը գրաբարի, միջին հայերենի և արդի հայերենի փոխություն: Անդրադարձ է եղել բաների տեղի-նացման և աղատեմիանացման հարցերին:

- 2. Կատարված է կրոնականության բառերի ա/ բառակազմական, բ/ իմաստագործառական, գ/ հաճախականության և այլ առանձնահատկությունների մեջ առանձնացված են հնացած և այն բաները, որոնք դասակարգվել են գործառում են մինչև այժմ, նվազ են բաների թվային սլյակները:

- 4. Բնիկ հայերեն բաների իմաստների և բառակազմական փոփոխությունների գործընթացը ներկայացված է աղյուսակներով: Բառիմաստների փոփոխությունը որոշելու համար համեմատվել են «Առձեռն բառարանի», Մալխասյանի «Հայերեն բացասական բառարանի» եւ Էդ. Աղայանի «Արդի հայերենի բացասական բառարանի» սլյակները, բառակազմական տեսակետից փոփոխությունները որոշելու համար՝ «Նոր հայկազեան բառարանի» եւ «Արդի հայերենի բացասական բառարանի» սլյակները:

- 5. Ներկայացված են համալրման աղբյուրները՝ ա. ներքին՝ իմաստաբանական միջոց՝ համագործածական բանի տեղիմացում, բառաձևացում, բառաբարդում եւ բ. արտաքին՝ փոխառություններ:

- 6. Կատարված է շեղանկյունի մեջ առանձնացված են հնացած և այն բաները, որոնք դասակարգվել են գործառում են մինչև այժմ, նվազ են բաների թվային սլյակները:

ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփը ղեկավարում է հասարակական կյանքի հետ Իրանի կրթական միջոցառումները և կրթական կյանքի հետ Իրանի կրթական միջոցառումները և կրթական կյանքի հետ Իրանի կրթական միջոցառումները:

Թրամփը ղեկավարում է հասարակական կյանքի հետ Իրանի կրթական միջոցառումները և կրթական կյանքի հետ Իրանի կրթական միջոցառումները:

Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները

ԵՄ-ը դիմում է ուղղակի ԱՄՆ Կոնգրեսին

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները Իրանի հետ Թրամփի անհաջող հարաբերությունները:

Բաղդադը եւ Երբիլը ղափարկում են Բիրֆուկի համար

Մերձավոր Արեւելքում կրկին զարգանում է ֆուսի սցենարը

Այն բանից հետո, երբ սեպտեմբերի 25-ին Իրաքի Զորքազորում, Ներառյալ նավթաբազա Բիրֆուկի նահանգում եւ մի քանի քաղաքներում, անցկացվեց անկախության հանրավեճ, Իրաքում իրադարձությունները սկսեցին զարգանալ կանխատեսվող սցենարով: Բաղդադը ոչ միայն չճանաչեց հանրավեճը, այլև հայտարարեց, թե չի բանակցի ինքնավարության կառավարության հետ: Բացի դրանից, սկսեց նախադրարարել Բիրֆուկի քաղաքի ազատագրման գործողությունները: Երբիլը իր հերթին սկսեց Բիրֆուկի քաղաքում ուղարկել աշխարհագրաբաններ եւ ինֆորմացիոնականության «փեյթերգա» ջոկատներ:

Իրաքի վարչապետ Դեբալուազի հայտարարեց, թե բանակը չի ղափարկում Իրաքի ֆաղափարների դեմ, բայց ֆրոնտից ղախանալու համար երկխոսության հրաժարվել հանրավեճի արդյունքներից: Երբիլը ղախարարեց, որ ղախարար է երկխոսությանը, բայց մտադիր չէ որեւէ բան չեղարկել:

Ռազմական դիմակայության գոտուց վերջին օրերին ստացվում են հակասական հաղորդումներ: Իրաքի Al Sumariya հեռուստաալիքը, սեփական աղբյուրներ վկայակոչելով, հաղորդեց, որ Իրաքի զորքերը Բիրֆուկից հարավ բախվել են ֆրոնտային աշխարհագրի հետ: Որոշ սվայլների համաձայն, հոկտեմբերի 17-ին Իրաքի բանակը ժա աշխարհագրայինների հետ մեկ է Բիրֆուկ: Զրգահան Դուրան բնակավայրում անարդյունք են ավարտվել Իրաքի նախագահ Ֆուադ Մասուդի եւ ֆրոնտային ինքնավարության ինքնավար ղեկավար Մասուդ Բարզանիի, ֆրոնտային ժողովրդավարական եւ

Ջայրենասիրական միության ներկայացուցիչների բանակցությունները: «Համարվեց չի չեղարկվի, բայց հարկավոր է բանակցել երկխոսությունը Բաղդադի հետ», հայտարարեց բանակցություններից հետո՝ այն հույսով, թե Բաղդադը մտադիր չէ խնդիրը լուծել ռազմական ճանադարով:

Ներկայումս որեւէ մեկը չի կարողանում կանխատեսել, թե հետագայում ինչպես կզարգանա իրադարձությունները: Այս կառավարությանը Իրաքի վարչապետը կոչով դիմել է բոլոր կողմերին, ֆաղափարական կազմակերպություններին, ՄԱԿ-ին, ԱՄՆ-ին, Եվրամիությանը, «Իսլամական ղեկավարներին» դեմ կռվող ղեկավարներին, ՄԱԿ-ի ԱԿ-ին, ինչպես նաեւ բոլոր հարեւան երկրներին՝ «միջամտել, դեռ խաղալ սարածաբանում նոր ղախարակի կանխման մեջ»: Միեւնույն ժամանակ իրաքի Բասրա նահանգի խորհուրդը հայտարարել է ինֆանտարավարման մտադրության մասին, եթե կենտրոնական իշխանությունը բանակցությունները անստեղծ նահանգների ֆինանսական իրավունքները: Դա վկայում է Իրաքի սոսիալ-դեմոկրատիկ սկզբնավորման մասին: «Ռեզոլուցի» գործակալությունն անփոփոխ է հետեյալ կարեւոր գործողությունները:

Ուազիր. Իրաքի Զորքանի հանրավեճի հետ կապված ձգձգումները հետզհետե խորանում է: Ծառունակվում են Իրաքի սահմանների մոտ սկսված զորավարությունները: Թուրքիան, Իրանը եւ Իրաքը դադարեցրել են օդային հաղորդակցությունը Երբիլի հետ: Վիճելի սարածություն, այդ թվում Բիրֆուկում նկատվում է «փեյթերգա»-ների եւ դաժնային բանակի ներկայության ուժեղացում: Շատ կա-

րեւոր է նաեւ այն, թե հետագայում ինչպես կզարգանա «Իսլամական ղեկավարները» եւ թե ինչպիսի ֆայլեր կծառնարկի Մոսուլում եւ Ռաֆայում ղախվելուց հետո, որոնք կհանգեցնեն սարածաբանային եւ ընդհանուր ընդգրկման նոր երեւոյթների: Եթե ոչ այսօր, ապա վաղը ֆրոնտային հարցը կծառնան նաեւ Սիրիայում, եւ կարեւոր կդառնա Դամասկոսի դիրքորոշումը: Առայժմ նա հակված է ֆրոնտի ոչ թե ֆաղափարական, այլ վարչական ինֆրակառուցվածք: Այնուամենայն էն, որ Սիրիայում եւ Իրանում ֆաղափարական ղախարակների ընթացքները փոխկապակցված են: Հայտնի չէ, թե ինչ կանեն ֆրոնտը Թուրքիայում: Այս կառավարությանը հնարավոր է Անկարա-Թեհրան-Դամասկոս-Բաղդադ նոր կապիցիա: Բայց դա սարածաբանում կկանխի արդյոք էթնիկական, կրոնական եւ հասարակական նոր բեկումների առաջացումը:

Երկրորդ. Թուրքիայի նախկին վարչապետ Ահմեդ Ղալիբօղլուն ներկայացրել է Իրաքի սահմանադրության 140-րդ հոդվածն ընդգրկող նախագիծ, որից երբիլ-Բաղդադ լարվածությունը չեզոքացնելու համար: «140-րդ հոդվածը, որը նախատեսում է Բիրֆուկում հանրավեճների անցկացում, ղեկավարվում է իրականացվի ոչ թե որպես միակողմանի ներածություն, այլ որպես կողմերի փոխհամաձայնություն հանրավեճ», ասվում է Ղալիբօղլուի հայտարարության մեջ: Նրա կարծիքով 140-րդ հոդվածը ղառուկանում է Իրաքի վիճելի սարածություն խնդրի լուծման բանալին՝ բռնի չեղարկման ֆուրդ բնակիչների վերադարձ, մարդահամար եւ հանրավեճ այն մասին, թե այդ քաղաքներն ուղղվում են արդյոք լինել Զրգահանի

մասը: Սահմանադրության համաձայն, այդ հոդվածը ղեկավարվում է կիրառվել 2007-ի վերջերին, բայց մինչեւ օրս դա չեղելի չի ունեցել: Միեւնույն ժամանակ Դավրթօղլուն կարծում է, որ սեպտեմբերի 25-ի հանրավեճի բոլոր արդյունքները, այդ թվում Բիրֆուկի կարգավիճակը, ղեկավարվում են բանակցությունները հնարավոր դարձնելու համար: Նախկին վարչապետը նաեւ առաջարկել է ֆրոնտի, արաբների եւ թուրքերների հավասար մասնակցություն ֆաղափարների կառավարմանը, որպեսզի հնարավոր լինի խուսափել հակամարտություններից: Հրադարարվել է նաեւ ալ-Աբադիի առաջարկած՝ Բիրֆուկի դաժնային կառավարման հասուկ մոդելը, որին հավանություն են սվել թուրքերները:

Երրորդ. Իրաքի Զորքանի հանրավեճ կարող է դառնալ սակարկության առարկա, որը Բաղդադի համար կադա-հովի լայն լիազորություններ ու հնարավորություններ: Դա կարեւոր ֆաղափարական ֆայլ է դեմոկրատիկ անկախություն սանող ճանադարին: Եթե ինֆիլտրացիոն ղեկավարները ֆրոնտի ցանկությունը խոչընդոտեն, եւ ֆրոնտը միաժամանակ հետաձգեն անկախության հռչակումը, ապա փոխարենը նրանք Բաղդադից կդադարանան անցում Իրաքի դաժնային կառուցվածից դեմոկրատիկ համադաժնային (կոնֆեդերացիա): Ըստ որում, Թուրքիան կամ Իրանը դժվար թե միասնաբար կան առանձին-առանձին դիմեն ռազմական միջամտության: Դա թերեւս զլխավոր հետեւությունն է: Այդուհանդերձ, ղեկավարվում է Իրաքում իրադարձությունների խիստ անհավանական զարգացումներին: **Պ.Բ.**

Ազգայնական

Թիվ 39(351)
20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
2017

Բախտիար ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ

Թասերագե՛ս

Հայ-ֆրդական սոցիալ-սնտեսական, գրական-մշակութային առնչությունների դաստիարակը սկսվել է 19-րդ դարի 40-ական թվականներից: Առաջին կադավորը եղել է հայ մեծ լուսավորիչ Խաչատուր Աբովյանը, որի 1846-ին գրած «Զրդեր եւ եզդիներ» աշխատանքով սկսվել է հասարակական հետաքրքրությունը դառնալ այդ ժողովուրդների դաստիարակը ուսումնասիրելու համար: Կարծում ենք ժամանակն է, հասկալի են այս օրերին, երբ ֆրդական գործունը ակտիվացել է կրկին, ֆրդերն եւ բուրբերն լեզուներով հազվեսու, ավելի ձիւ՛ս հազվեսու մի գիրք հրատարակել, որտեղ կամփոփվեն հայ ժողովրդի ու հայկական դաստիարակի բացառիկ նպատակ մասին վկայությունները ֆրդերնի, ֆրդագիտությանը, ֆրդական երաժշտությանը, գրականությանը եւ ընդհանրապես մշակութային: Ստորեւ՝ ֆրդական կամ ֆրդերն բարձր դաստիարակ մի ուրվագիծ՝ բարձր դաստիարակ մեր լավագույն մասնագետի գրչով: Խմբ.

Հետագա սասանակներում ասի՛նա-
նարար հետաքրքրություն է առաջացել հայ
եւ ֆուրջ ժողովուրդների ավանդություննե-
րի ուսումնասիրության բնագավառում:
Քրդական բարբերի, սովորությունների ար-
տաբանություն է ստացել գրող-դրամատուրգ
Վրթանես Փափազյանի «Լուր դա լուր»
դասերգով: Մի գործ, որի բեմականա-
ցումը նպատակավոր հող է գտել հայ եւ ֆ-
րդական բարձրների խաղացանկում:
19-րդ դարի վերջերին եւ 20-րդ դարի
սկզբներին ֆրդական երաժշտությանն է
անդրադարձել Մեծն Կոմիտասը: Բեռլինի
Միջազգային երաժշտական ընկերության
հրավերով, 1899-ի մայիսի 10-ին, նա դա-
սախոսություն է կարդացել հայ աշխար-
հիկ եւ հոգեւոր երաժշտության մասին:
Նյու-Յորքի զուգահեռ, նա խոսել է երգեր է
կատարել նաեւ ֆրդերն, արաբերն եւ
դասերգերն: Մասնագետների մոտ այս երե-
ւոյթն ընդունելություն գտելով, Կոմիտաս-
ի դասախոսությունը կրկնվել է: Կոմիտաս-
ի կատարած ֆրդերն երգերն են եղել՝ «Լե
լե գավառնըն», «Ոչխարին ջուրը սանե-
լու եւ բերելու հովվական եղանակ» եւ
«Ազ կոյնգեմ» ֆրդական դասերգերով:
Կոմիտասը ֆրդական եղանակների օգ-
տագործմանն է անդրադարձել նաեւ թա-
սերական ներկայացումների ժամանակ:
Երեւանի դրամատուրգ Էմին Տեր-Գրիգո-
րյանի «Յուր եւ սուր» յոթերորդ, որտեղ ար-
տաբաններն են 1905 թվականի հայ-թաթա-
րական (աղբերջանական) կոիվների
դասերգերն, Կոմիտասը գրել է երաժշտա-
կան չորս հասկած, որոնցից վերջինը
կոչվել է «Քրդի մեղեդի» (սրնգի վրա),
սարբեր հասկածներում մի ֆանի անգամ
կատարելու համար: Երաժշտական այդ
կտորները եվրոպական նոտագրությամբ
Տեր-Գրիգորյանը գեղեցիկ է իր յոթերորդ
սերունդ (1908) եւ հայերեն (1910) հրատա-
րակություններում:
Հայ-ֆրդական հարաբերություններում
եղել են նաեւ սեւ էջեր, որոնք առանձնա-
պես իրենց արտահայտությունն են ստացել
նույն 19-րդ դարի վերջերին եւ 20-րդ դարի
սկզբներին: Թուրքերի աջակցությամբ ֆ-
րդական խմբերը եւս մասնակցել են ար-
եւմտահայությանն ղեկավարող շարքերին,
գրավել ամեն ինչ: Այս երեւոյթը իր արտա-
նայությունն է ստացել նույն ժամանակին գր-
ված հայկական մի բարձր դրամատիկա-

կան երկերում: Առաջինն անդրադարձել է
Վրթանես Փափազյանն իր «Արեւոյս»
դրամայով (Վանի վիլայեթի կյանքից), ո-
րը տպագրվել (1901) ու խաղացվել է Տա-
րբեր երկրներում:
Թուրքերի աջակցությամբ ֆրդերի գա-
լիցիական ֆրդականությանն ֆնտա-
սությանը նվիրված յոթերորդն են:
Աբովյան Ս.- Ֆիդայիներ կամ Կարոյս
գրնգուն հոլովումներ:
Այվազյան Բ.- Սասունն այրվում է:
Անդրանիկ- Ռեսի աղջիկը:
Ասրունի Վ.- Առաքելը վանքի կոիվը:
Երեցյան Ա.- Սասուն:
Մար (Մի. Տեր-Մարտիրոսյան)- Հերոսա-
ցանգ:
Նազարյան Հ.- Խանաթի արեւակներ:
Շահմարումյան Վ.- Արցունի ծով կամ
Չարասանջ ժողովուրդ:
Շիսունյան Ա.- Արյունոտ հարսանիք:
Շիրվանզադե- Արհավիրի օրերին, եւ
նրիցներ:

Դերասանական կազմը համարվել է հա-
րեւան գյուղերից ներգրավված արվեստ-
ներ երիտասարդներով: Թատրոնի սնու-
թեղն է Ջալալ Կոստյանը, սեռեմբերից
ռեժիսոր է նշանակվել փորձառու թատ-
րական գործիչ Յուլիա Նիկողոսյանը:
Բացումը կատարվել է 1937-ի նոյեմբերի
7-ին դերասան Սամսոն Կաթոյանի գրած
բաս խորհրդանշական՝ «Արեւի ծագու-
մը» վերնագրով յոթերորդ ներկայացումով,
որը նվիրված է եղել Հոկտեմբերյան հեղա-
փոխության 20-ամյակին: Բեմադրության
ձեռնարկը եղել է Գեւորգ Բաբայանը:
1937-1939 թթ. Յ. Նիկողոսյանի բե-
մադրությունում խաղացվել են Շիրվան-
զադեի «Չար ոգի» (թարգմ. Հաջիե Ջնի
եւ Ամինե Ավրայ), Գ. Միլվանու «Հայրե-
նիք», Ա. Շալոյանի «Պարաշուտով փեսա-
ցուն», Ս. Գինոյանի «Միտի աղջիկը»
դիտեսները: Վերջին դիտեսով թատրոնը
մասնակցել է 1939-ի հունիսին Երեւ-
անում անցկացված Շրջանային կոյնսե-

Աղմուկների ֆոլկլորների մոտ: Հետագայում
նրա բեմադրած ավելի է մեծացել, մինչեւ
իսկ Թբիլիսում եւ Վրաստանի մի ֆանի ար-
ջանում:
1940 թվականից թատրոնի գեղարվես-
տական ղեկավար է նշանակվել ռեժիսոր
Ջեռիգ ժամադրյանը: Նրա բեմադրու-
թյամբ սարբեր ժամանակներ բեմադրվել
են Սուրեն Գինոյանի «Խաչեվոր եւ
Սիամանթ», «Հասո», Վարդգես Շողե-
րյանի «Հայրենիք եւ սեր», Ս. Կաթոյանի
եւ Հ. Շալոյանի «Լուր-դա-լուր» (ըստ Վրթ.
Փափազյանի), Շիրվանզադեի «Նա-
մուս», Մելիք Զոհարյանի «Հարազատ
մարդիկ» եւ այլ դիտեսներ:
1944-ի օգոստոսին Երեւանի ֆիլիսոֆո-
սիայի ամառային դպրոցում (այժմ նրա
սեղը կառուցված է Կոմիտասի անվան
կամերային համերգասրահը) սեղի է ու-
նեցել Հայաստանի բեմադրային թատրո-
նի երկրորդ սուբստանը, որին ֆրդական
թատրոնը մասնակցել է Ս. Գինոյանի

ՎԵՐԳՅԱԾԻ ՔՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԳԵ Կազմակերպման 80-ամյակի առթիվ

ային թատրոնների սուբստանին: Պիեսը
նվիրված է եղել կոյնսեսային կյանքի ար-
տաբանին: Ջեռիգը կատարել է նկա-
րիչ Գեւորգ Բաբայանը:
Թատրալսմբի մասին դասերագում
կազմելու համար ծանոթանանք «Միտի
աղջիկը» յոթերորդ ներկայացումների կազ-
մին՝ Ջարե- Մանուկյան Շուրանիկ, Ալ-
մաս (նրա ընկերակից)՝ Ջազոա Ալի,
Ֆրիդ (կոմերիսական հովիվ)՝ Ղահրա-
մանե Ռաոո, ագիս (կուսկազմակերպիչ)-
Ալոյե Դրո, Ջոն (կոյնսկազմակերպչի նա-
խագահ)՝ Համիդե Ռուսթ, խարթ (հո-
վիվ)՝ Ազիսե Խոլոյ, ֆեռի Սաֆո (հովիվ)-
Անոյե Խոլոյ, Շըմո- Ղարթե Սամանդ,
գարո (բրդապիր)՝ Ջարթոա Միդա, ա-
ֆանդի (կոյնսեսական)՝ Խոյե Միո,
Մուսա- Ալոյե Ան, Թամբրեթ- Արոյե
Սուլթան, Թեջիր (նրա տղան)՝ Ղահախե
Միո, Տայնար- Ալմանդե Հասո, Մուսի-
յան- Ալմանդե Խոլ, Շելի Ռուկան- Խո-
յե Միո, յոյներ- Ագիսե Խոլոյ, 1-ին
ճամբորդ- Ջամալե Մահուր, 2-րդ ճամ-
բորդ- Մրազե Խոլ, բասո (զուռնաչի)-
Բասոյե Բաբ, միլիցիաներ- Խարթե Խա-
րիվ, միլիցիաներ- Ալեֆանյան Մլրիչ:
Ալագյազի ֆրդական բեմադրության
խաղացանկում ունենալով բավական
թվով դիտեսներ, հյուրախաղերով հանդես
է եկել նաեւ Ադարամի, Ասարամի, Կո-
սայի բեմադրող գյուղերում, ինչպես եւ

«Կառ ու Ջուլիկ» յոթերորդ ներկայացու-
մով:
Հայրենական դասերագի սարիներին
առօրյա ներկայացումներից բացի, բեմ
են հանվել նաեւ դասերագական թե-
մայով դիտեսներ՝ Վ. Շողերյանի «Հայրե-
նիք եւ սեր» («Հայրենիքի դուստր»,
թարգմ. Ա. Գյանջեցյան, բեմադրիչ Ջ.
ժամադրյան), Ն. Ջարյանի «Վրեժ»
(թարգմ. Հ. Ջնի, բեմադրիչ՝ Ռոզա Մի-
նուզյան): Վերջինիս գլխավոր դերակա-
տարներն են եղել Գեւորգյան- Խազաղ
Միոյան, Լարիսա- Այա Ասլանյան, գե-
մանագի կադրիսան- Ալի Անոյան, գե-
մանագի զինվոր- Բաբ Միոյան:
Այդ սարիներին բեմադրություններ են
ունեցել նաեւ բեմադրիչներ Ե. Ծառույա-
նը («Ոսկեծեղ խանը»), Զ. Ղամբարյանը
(«Գնացի»), Հ. Բելերյանը («Հեռուր Ջա-
զիր ֆաղափց»):
Ուսուցանվել է Գ. Սունդուկյանի «Պեղո-
յի» բեմադրությունը: Շրջանային թատրո-
նի ռեժիսոր Ռաֆայել Ամենյանը Ս.
Տարնցու «Մամե ու Ջինե»-ֆրդական է-
դոսի հիման վրա գրած դիտեսը 1945-ի
փետրվարին բեմադրելուց հետո ձեռնարկել
է հայ դասական «Պեղոյի» բեմական
մարմնավորմանը: Նրա երկու բեմադրու-
թյան թարգմանիչը եղել է հանրաճանաչ
մտավորական Հաջիե Ջնի: Պիեսը բեմ
է հանվել 1945-ի մարտի 22-ին, բեմական-
րիչն է եղել Սերոբ Անճարյանը: Այս բե-
մադրության մասին տպագիր ոչինչ չգտե-
լով բեմադրության ժամանակը մեզ հա-
ղորդել է Ռ. Արմենյանը, իսկ դերակատար-
ների անվանումը՝ Ջինգիմովի դերակատար
Ալի Անոյանը: Երկուսն էլ՝ 1976 թվակա-
նին, երբ տպագրության էին դաստատու
«Պեղոյ» ազգային թատրոններում գրույ-
կը՝ Սունդուկյանի ծննդյան 150-ամյակի
առթիվ (մեկ սարի ուսուցանում):
Այսպիսով, ֆրդական թատրոնում «Պե-
ղոյ»ի միակ բեմադրության դերակատար-
ներն են եղել՝
Պեղո- Բաբաս Միոյան, Շուրան- Ա-
նուր Սահակյան, Կելեյ- Խանուր Այվա-
զյան, Գիմո- Ղահախ Միոյան (որը եղել է
նաեւ Արմենյանի օգնականը), Կակուլի-
Համիդ Հոյան, Ջինգիմով- Ալի Անոյան,
Էփեմիա- Ջինգիմովյան, Սամ-
սոն- Կոմ Թամոյան:

Մեկնայա ԲԱՂԱԼՅԱԼ

Տարբեր մշակույթների շփման անհրաժեշտությունն ավելի շուտապես զգում են նմանափոխ հանդիպումներից հետո, դրանք անխտապիտիորեն հաստատում են այն ճանաչողությունը, որ արվեստը սահմաններ չունի: Համոզվելու համար ներկա էր ղեկավարելու Գեղարվեստի միջազգային կազմակերպության նախագահ Կարեն Արամյանի հետ՝ Սոկրատես Գալսկյա բուդապեշտյան նոր ուղղության հիմնադիր- նախագահ, համաշխարհային ճանաչման ոլորտի հիմնադիր Կարեն Արամյանի հրավերով, իսկ մի փոքր ուշ երեւանում, Նկարչների միության արտադրության բաժնի նախագահ Գրիգորյանի հրավերով, իսկ մի փոքր ուշ երեւանում, Նկարչների միության արտադրության բաժնի նախագահ Գրիգորյանի հրավերով: Այդ հարաբերությունները սարկների ընթացքում ավելի զարգացան եւ

դասնության, մշակույթների, ավանդույթների տարբերություններին՝ գույնի ու դասերի համընդհանուր լեզուն վերացրել էր սահման ու ջրբաժան: Արամ Կարենյանը անդրադառնալով էստոնացիայի այսօրվա լուծմանը՝ աշխատանքը գնահատեց փայլուն՝ ակադեմիայի երիտասարդ դասախոս, ցուցահանդեսի մասնակից-նկարիչ Արթուր Գալսկյանի կողմից արված: Ginza I Chome դասկերասարհի սնունդն սկիզբն էր դրել ընդհանրապես հայկական հայտնեց ռեկորդին՝ համաշխարհային մշակույթի համադրության համար, ակնկալելով համագործակցության

Ժիրայր ԲԱԲԱԶՅԱՆ

Մի նոր բեմադրության եւ նոր մշակման առթիվ

Հոկտեմբերի 14-ից սկսված Հեռուստային անվան թատրոնում ներկայացվում է Հակոբ Պարոնյանի հանրահայտ «Ասամնաբույժն արեւելյան» կասկեթրոյան նոր բեմականացում-մշակումը ֆրանսիական հայտնի ռեժիսոր Դեյվիդ Մալիանի (Բաբազյան) մշակմամբ: Ստեյն Մալիանը նոր բեմադրության առթիվ: Խոմբ.

Հայ-ճարտնական կերտարվեստի գույգորդումներ Գեղարվեստի Պետական թանգարանի դահլիճում

Վերսիսն ճասպոնական արվեստի հասնելի մթնոլորտում

Ցուցահանդեսի կազմակերպիչներից՝ հայ- ճարտնական մշակույթների մեծագույն ջանքերով եւ ակտիվ մասնակցի Վարդիթեր Հարությունյանը, ներկայացնելով ճարտնական կողմից ցուցահանդեսը համակարգող Տոկիոյի Ginza I Chome դասկերասարհի սնունդն սկիզբն էր դրել ընդհանրապես հայկական հայտնեց ռեկորդին՝ համաշխարհային մշակույթի համադրության համար, ակնկալելով համագործակցության

Ցուցահանդեսի կազմակերպիչներից՝ հայ- ճարտնական մշակույթների մեծագույն ջանքերով եւ ակտիվ մասնակցի Վարդիթեր Հարությունյանը, ներկայացնելով ճարտնական կողմից ցուցահանդեսը համակարգող Տոկիոյի Ginza I Chome դասկերասարհի սնունդն սկիզբն էր դրել ընդհանրապես հայկական հայտնեց ռեկորդին՝ համաշխարհային մշակույթի համադրության համար, ակնկալելով համագործակցության

Ցուցահանդեսի կազմակերպիչներից՝ հայ- ճարտնական մշակույթների մեծագույն ջանքերով եւ ակտիվ մասնակցի Վարդիթեր Հարությունյանը, ներկայացնելով ճարտնական կողմից ցուցահանդեսը համակարգող Տոկիոյի Ginza I Chome դասկերասարհի սնունդն սկիզբն էր դրել ընդհանրապես հայկական հայտնեց ռեկորդին՝ համաշխարհային մշակույթի համադրության համար, ակնկալելով համագործակցության

Հայն ու հայկական մեքսիկական հանդեսի քրդապատում համարում

Մեքսիկական «Իստոր. Միջազգային դասնության հանդես» իրականացնում էր հրատարակության այս տարվա առաջին համարը (թիվ 70) ամբողջովին նվիրված էր քրդերին եւ Զրդսանին Հիբեթյանին, որ թիվ 62-ը, հրատարակված 2015-ին, ամբողջովին նվիրված էր Հայաստանի եւ հայերին (այս մասին տես «Ազգ», 2.12.2016) Ինչպես հայկական համարը, քրդականը նույնպես կյանքի է կոչվել հայազգի մեքսիկական մարտաբան Կառլոս Անթոնյանի ջանքերով Նրան են դասկանում հանդեսը բացող երկու նյութերը՝ «Ներածություն. Զրդսան» եւ «Նախաբան. հարցազրույց Ժերար Շալյանի հետ», ինչպես նաեւ Արեւ-

Յան Հայաստան նրա կատարած ուղեւորության արդյունք հանդիսացող

«Մի անգամ Դերսիմում. գնալ Հայաստանից, վերադառնալ Զրդսանին» հոդվածը «Իստորի» ֆրդադասում այս համարում ընդգրկվել են նաեւ հայաստանցի երկու գիտնականների՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածուներ Տոկիոյի Հայկական (ԳԱԱ Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտ) «Հայաստանի Հանրապետության կուրմանջիախոս բնակչության մեջ քրդական եւ եզդիական ինքնությունների կառուցումը» եւ Արծիվ Բախչինյանի (ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտ) «Զարեմ» եւ «Քրդեր-եզդիները» ֆրդերի դասկերումը խորհրդահայ կինոյում» ուսումնասիրությունները

Հակոբ Պարոնյանի (1843-1891) երգիծանքի ու երկխոսության արվեստն առ այսօր անկրկնելի է մնում մեր թատրական ժառանգության էջերում: Ավարդ, նա գրել է միայն երկու ամբողջական կասկեթրոյան, որոնցից մեկը՝ «Ասամնաբույժն արեւելյանը» նրա երիտասարդական օրերի (24 տարեկան) առաջին փորձն է եղել: Ժամանակակիցների վկայությունները մեզ տեղեկացնում են, որ նա դժգոհ է մնացել իր ստեղծագործությունից եւ չի ցանկացել դրանք վաճառել գրախանութներում: Արդյո՞ք վարդիթերի դժգոհությունը կարող է ունենալ միայն թույլ կառուցվածքի հետ: Հարկավոր է նշել, որ Պարոնյանը երբեք առիթ չի ունենցել բեմադրված տեսնելու իր կասկեթրոյանը, աշխատելու սաղանդակով դերասանների ու բեմադրիչների հետ, որդեսգի իմն իր ձեռնով վերամշակել իր դրամի դրամատուրգիական բացթողումները: Սակայն, ինչպես վերելում հիբեթյան, նրա ստեղծած փայլուն երկխոսություններն ու իրավիճակները մինչեւ այսօր բարձրակարգ են մեծանշան բազմաթիվ բեմադրիչների, որոնցից ամեն մեկն առաջարկել է իր լուծումներն ու մշակումները: Վարդան Աճեմյանի, Հրաչյա Ղափլանյանի, Վարուժան Խսեյանի բեմադրությունները անժխտելի աղանցյուն են գործի հավերժական թարմության: Այս առթիվ հիբեթյան վերջերս Հայաստան այցելած թուրքական թատրոնի մեծադեր հաջողված ու հեղինակին դասիվ բերող «Ասամնաբույժ»-ի ներկայացումը թուրքերեն թարգմանությամբ: Իսկ գործի Ֆրանսերեն լեզվով համաշխարհային դրամիտրան իմն ներկայացրի Փարիզի դժվարահաճ հանդիսատեսին (2000 թ.), որն այն ընդունեց մեծ խանդավառությամբ՝ զարմանալով դրամի համեմատելով իրենց սիրած մեծ կասկեթրոյանների գործերի հետ: «Սա մաքուր Ֆեյդոն է», - հիացած գրեց մամուլը (չնայած նախապես թատրոնի ժողովրդականությանը): Բնական էր, որ եւ իմ հերթին, ինձ նախորդ վարդիթերի նման, փարիզյան բեմադրության առթիվ առաջարկել իմ մշակումը: Ահա այդ մշակումն է, որ այս օրերին դասիվ ունեն Հեռուստային թատրոնում ներկայացնելու Երեւանի հանդիսատեսի ֆնտությանը: Ամենից առաջ, անհրաժեշտ էր վերակառուցել գործողության ընթացքը եւ հասկանալով դրամի կառուցվածքը: Բնագրի հիմն վերաբերել վերածել են երեք արարի, սասնիկն ու կերպարներից մնացել են իմը, ավելացվել է «սիկն Անուի» նոր կերպարը, երրորդ արարն ամբողջադեր «նոր» ստեղծագործություն է՝ հարգելով սակայն Պարոնյանի ոճը եւ երբեմն «գողանալով» իր այլ ստեղծագործություններից: Պահպանվել է Պարոնյանի լավագույն երկխոսությունների գրեթե 90 տոկոսը: Երիտասարդ Պարոնյանն «Ասամնաբույժն արեւելյան»-ում իրեն թույլ է տվել ժամանակաշրջանի համար բավականին հանդուգն ու ազատաբան տեսարաններ, որոնք եւ հասցրի զագաթնակետի՝ հասկանալով Փարիզյան հանդիսատեսի կենսուրախ վարձանքի համար: Եվ, հենվելով Հայաստանի նոր սերնդի դերասանների սաղանդի, գեղեցկության եւ ֆիզիկական կարողությունների վրա, կարծում են՝ անարդար կլինեք այսօր իմ ավանդադասություններն ու նախադասությունները վերջնականապես թողնալով Երեւանի թատրոններին գրել այդ «չարաճիտությունները»: Մաղթում են հանդիսատեսին, ֆնտաներին եւ դերասան-դերասանուհիներին բարի վայելում: ❖❖❖ Ներկայացման նախաբանի համար այս բեմադրությունը նվիրված էր Վարուժան Խսեյանի հիշատակին:

ՍԵԱՆ ՏԵՅԻՐՍԵՆԵԱՆ

Պոլիս

Պոլսյ «ժամանակ» օրաթերթի «100-ամեակ»ի մասնաճառը հարստացավ նոր հրատարակութամբ մը: Վահան Թեֆեանի «Երկու դրախտները» կու գայ միանալու ցարդ տղազրուած չորս հասորներուն՝ Զասիմի «Օրուան մտածումներ», Ռուբեն Զարդարեանի «Յօղուածներ», Երուսանի «Փոքր Ասիոյ մէջէն» եւ նոյնպէս Թեֆեանի «Կեսարիա» հասորներուն: «ժամանակ»ի հրատարակութեան 100-ամեակին առթիւ կը հրատարակուին թերթի հաւաքածոներէն մեծագոյնը՝ յօդուածներ, յօդուածաւարտեր կամ անբողջական երկեր, որոնք նոր լոյս մը կը սփռեն անցեալին եւ ի յայտ կը բերեն արեւմտահայ հեղինակներու գրական ժառանգութենէն նոր գործեր:

Վահան Թեֆեանի անունը սերտօրէն կապուած է «ժամանակ»ի դաստիարակութեան: Սահմանադրութեան հռչակումէն ետք, Վահան Թեֆեան սկսած էր աշխատակցիլ Զասիմի նոր հիմնադրած թերթին, նոյնիսկ առաջադիւն դառնալով անոր գլխաւոր խմբագիրներէն մէկը, երբ թերթը միացած էր «ժողովուրդի ձայնը»-ին: Յիշեալ մասնաճառին մախտող հրատարակութիւնը անցեալի փոփոխ հաւաքածոներէն դուրս կը հաներ ու առաջին անգամ առանձին հասորով մը կը հրատարակէր Թեֆեանի «Կեսարիա» գործը, իսկ հիմա ընթերցատերներու սեղանին է հայ գրականութեան այս դասական հեղինակին հրատարակագրական, գրական-գեղարուեստական ու յուսադրական յօդուածներէն ու յօդուածաւարտերէն հարուստ ծաղկաբոյս մը գոր, ինչպէս նախորդ հասորները, դաստիարակութեան քննադատ Եւսէպ Գրիգորի «Սեան Տեյիւրմենները»: Նորաձեւ հասորին յառաջաբանը գրի առած է Վահան Թեֆեանի կեանքին ու ստեղծագործութեան մասնագէտներէն դոկտ. Վաչէ Ղա-

Նոր հրատարակութիւն մը Վահան Թեֆեանէն՝ «Երկու դրախտները»

գարեան: Զնալը կողմի երկուրեակ դասական արարանները ներկայացնող կողմի հեղինակն է երգիծանկարիչ ու գեղանկարիչ Արտ Կընդը:

Երեք բաժիններէ բաղկացած հասորին առաջին բաժինը յարկաւորուած է հեղինակի հրատարակախօսական յօդուածներուն: «ժամանակ» եւ «ժողովուրդի ձայնը» թերթերուն մէջ Թեֆեանի՝ իր անունով հրատարակած յօդուածներէն ընտրուած մը կը կարելի է գտնել այս բաժինի մէջ: Յօդուածները առհասարակ կը վերաբերին սահմանադրութեան հռչակման անմիջական վաղորդայնի իրադարձութիւններուն՝ օսմանեան ֆաղափական ու հայկական հասարակական կեանքի ինչ-ինչ դրուագներուն:

Երկրորդ բաժինը յարկաւորուած է գրական ու գեղարուեստական յօդուածներուն կամ յօդուածաւարտերուն, որոնք նոյնպէս հրատարակուած են «ժամանակ»ի, «ժողովուրդի ձայնը»-ժամանակ»ի կամ Գահիրէի «Արեւ»-ին մէջ: Կարգալով այդ յօդուածները՝ կարելի է գաղափար ունենալ ոչ միայն յետեղեռնեան արեւմտահայ գրական ու մշակութային կեանքին մասին, այլեւ ծանօթանալ Թեֆեանի մօտեցումներուն՝ խորհրդային Հայաստանի գրականութեան, գրական անցողիքներուն եւ նոյնիսկ 1922-ի ուղղագրական փոփոխութեան մասին:

Վերջին բաժինը, որ թերեւս ամենահետաքրքրականը կարելի է նկատել, Թեֆեանի յուշերն են: Գրական աշխատելու ղեմներու, արեւմտահայ ֆաղափական-հասարակական կեանքին անցողիքներուն մասին Թեֆեանի վկայութիւնները, ինչպէս նաեւ իր անձնական կեանքին դրուագներու ներկայացումը տարբեր անցողիքներու ու յայտնի անձերու մասին նոր բացայայտումներ կատարելու առիթներ՝ հաճելի ընթերցանութիւն մըն ալ կը դարձնեն կարգացողին:

«Երկու դրախտները» հասորի իրափանջիւր բաժինէն ետք սեղանորուած են ծանօթագրութիւններ: Հոն կարելի է գտնել նաեւ Թեֆեանի՝ ժամանակի մամուլին մէջ հրատարակուած երգիծանկարները, ինչպէս նաեւ hor՝ Գալուստ Թեֆեանի Պաղարկաբոյսի մէջ գտնուող շինքին լուսանկարը: Հասորի աւարտին դրուած յարուստ անուններու ցանկն ալ կը դիւրացնէ դաստիարակներու եւ գրականագէտներու աշխատանքը:

Շվեդ հեղինակն Այվազովսկու շվեդական առնչութեան մասին

Մոսկվայի դեռահաս Տրեսյակովայան դասկերարահուն այժմ ծովանկարիչ Իվան Այվազովսկու աշխատանքներէ մեծաւոր ճիշտացումներէն մէկըն է՝ նրա ծննդեան 200-ամյակի առթիւ Նկարիչն ունեցել է հայ ծնողներ, սակայն գործել է Ռուսաստանում: Նրա բեղմնավորությունը փոքր-ինչ անդամակերպելի է: Իրենց հետ նա թողել է ավելի քան 7000 գեղանկար:

Հովհաննես Այվազովսկի

Այվազովսկին սերտ կապեր է ունեցել Ղրիմի հետ. սեւծովյան այդ տարածաշրջանը նրա կրկնվող մոտիվն էր, այդ իսկ դասառնով մեր օրերուն ցուցահանդեսում մեծ չափի անդրադարձ կա այդ թեմային:

Սելմա Յակոբսոն

Այվազովսկու կյանքում եղել է մի շվեդական առնչություն, սիւսայտի-սիւս: 1881-ին հայ լեզվաբան Նորայր Բյուզանդացին Փարիզում ամուսնացել է շվեդական հրեւեղի Սելմա Յակոբսոնի հետ, որն այնտեղ ուսանում էր լուսանկարչություն: Ամուսինները որոշում են հաստատուել Սոսկիոլմուն: Սելման մախ իր ստուդիան բացել է Դրոթինգսգաթանում, այնուհետեւ՝ Ֆրեդսգաթանում: Նա զբաղվում էր դիմանկարչությամբ և ժողովրդի կյանքը լուսանկարչությամբ փաստագրելով: Միեւնոյն ժամանակ նա աջակցում էր Նորայրի աշխատանքներին: 1884-ին Բյուզանդացին կարողացավ կնոջ ֆինանսավորմամբ հրատարակել մի հրատարակութեան հայերէն-հայերէն բառարան, որն այսօր համարվում է ռեալիստական աշխատանք:

Նորայր Բյուզանդացի

1887 թվականին ամուսնական զուգոր Իվան Այվազովսկուն հրավիրել է Շվեդիա: Նկարիչը օրօրէն Եվրոպայում, ցուցադրեց եւ վաճառեց իր արվեստը՝ թույլ չտալով, որ տարագիր հայ մշակութային նահանգ առիթ: Նրա ցուցահանդեսը Սոսկիոլմուն մեծ հաջողություն ունեցավ: Սացած եկամուտներէ Նորայրը կարողացավ սկսել մի աշխույժ հայկական մշակութային հանդէսի՝ «Զննասերի» հրատարակությունը: Սելման, իհարկե, լուսանկարեց Այվազովսկուն: Ինքնը՝ նկարիչը, նստեց «Գրանդ հոթելի» դաստիարակութեան, ամառային մթնաշունչի մէջ եւ նկարեց Թագավորական դաստիարակ: Սրա հետ սերտ առնչություն ունի այն փաստը, որ Սելմայի եղբայրը՝ ճարտարագէտ Էռնեստ Յակոբսոնը, եղել է դաստիարակ գործերի կառավարիչ:

1899-ին Սելման մահացավ ընդամենը 58 տարեկանում: Նորայրը սեղանափոխեց Վենետիկ: 1915 թվականին թուրքերի իրականացրած հայերի ցեղասպանությունը կորսեց նրան եւ զրկեց կամփից: Իրենց ընտանեկան հարսությունը՝ 125 000 շվեդական կրոն (այն ժամանակվա համար՝ մեծ գումար) նա կտակեց «Ֆրեդրիկա Բրեմեր» ընկերությանը, որի ակտիվ անդամ էր եղել Սելման: Լեգենդար լեզվաբանի ձեռագրերն իրենց վերջնական հանգրվանը գտան Գյոթեբորգի համալսարանի գրադարանում:

ՍՏԳԵՆՈՒՄ ԼՅՈՒՆՎԱԳՐԵՆ ԸՎԵՂԵՐԵՆԻՅԵ ՔԱՐԳՄԱՆԵՑ ԱՐԾՎԻ ԲԱՍԵՉԻՆՅԱՆԸ

Մեր օրերի հայազգի Ֆրեդն ու Ջինջերը

Ֆրեդ Ասթըրն ու նրա դարընկերուհի Ջինջեր Ռոջերսը հոլիվուդյան մյուզիքի լեգենդար աստղերն էին, որ փոքրիկէն էին դաստիարակուած իրարմանուհիներէ հոգիները անցյալ դարի 60-ական թվականներին: Հետագայում, 1980-ականներէ վերջերին, «Կեղտոտ դարեր» ֆիլմում մարմնավորած իր կերպարով Պասիլկ Սուեյզին հմայեց նրանց: Այժմ, ըստ Օրլանդոյում (Ֆլորիդա, ԱՄՆ) հրատարակվող «Orlando Signature» թերթում տղազրված Օդրի Ա.Ջեյքի հոդվածի, երկու հայեր են շարունակում նոր շունչ հաղորդել դարահանդեսային դարերի ավանդույթին: Էմիլյա Ռոդոսյան-Հայկ Բալասանյան զուգոր, որ համադաստիարակաբար 2008 եւ 2010 թվերին են Հայաստանից արտագաղթել Ամերիկա, ոչ միայն դարում են միասին, այլեւ ընտանիք են կազմել: «Պարահանդեսային դարերին կրակոս եւ թեաթափ անող մոտեցումով այս եռանդուն զուգոր իրենց «Ֆրեդ Ասթըր դարային ստուդիան» դարձրել են ավանդույթները դիմադրող, բայց եւ նորամուծություններն ընկալող ու ժամանակի հետ փոխող մի կենսոնի, որն առաստան է սալիս առօրյա հոգիների փախչողներին», գրում է հոդվածագիրը: Տեղեկանում ենք, որ երկուսն էլ իրենց առաջին ասանամյակն ավարտելուց առաջ են սկսել զբաղվել դարարվեստով: Արայարդուստ դառնալու երազանքներով տարված Էմիլյան միտ էլ ցանկացել է դարի դասերի հաճախել: Ծնողները դեմ են եղել, մինչեւ որ տեղի են տվել նրա հաճախակի լացե-

րին: Իսկ Հայկ Բալասանյանի ծնողները իրենք են ստիպել, որ հետեւի դարային դասընթացներին, որոնք սուգ բալային խաղերից հետո մնա: Ավելին, նրանք վստահեցրել են, որ դարը գեղեցկություն կդարձնի իր կյանքին: Էմիլյային հանդիմելուց հետո Հայկը համոզվել է, որ ծնողները ճիշտ էին: Ամերիկայում նրանք առաջին անգամ միասին դարել են եւ հաղթել «Rising Star» (Բարձրացող աստ) մրցույթում: Հետագայում բազմիցս դարձել են Մ. Նահանգների ազգային չեմպիոններ եւ ընդգրկվել 12 լավագոյն դարային զուգորի ցարքում: Միահարվել են, ամուսնացել եւ սեղանափոխել «Winter Park», որտեղ էլ հիմնել են իրենց սեփական «Ֆրեդ Ասթըր դարային ստուդիան»: Այդտեղ են գալիս եւ առանձին անհատներ, եւ զուգոր, բացահայտելու իրենց ստեղծագործական տղաները:

«Պարելը փոխում է կյանքը: Միասին արժեքներ, զուգորները արժեքներ են ընկերների հետ ժամանակ անցկացնել, գրուցել, ծիծաղել եւ առաջադիւն օրագրեր մշակել: Մեր օրերի Ֆրեդի ու Ջինջերի համար համեստությունն ու սքանչելի աշխատանքը կարեւորագոյն հասկանալիներն են, որոնք դեռ երկար ժամանակ վառ կդառնան դարահանդեսային դարերի ավանդույթը», եզրակացնում է հոդվածագիրը: Պասուստե՛՛ Ս. ՕՌՈՒԿՅԱՆԸ (The Armenian Mirror Spectator)